

Predicatie Luther over Gal. 3:23-29

Voordat dus het geloof kwam, werden wij onder de wet bewaard, vastgehouden met het oog op het geloof, dat geopenbaard zou worden. Daarom is de wet onze tuchtmeester geweest tot op Christus, opdat wij door het geloof gerechtvaardigd zouden worden. Nu echter het geloof gekomen is, zijn wij niet meer onder de tuchtmeester. Want gij zijt allen kinderen van God door het geloof in Jezus Christus; want gij allen, die in Christus Jezus gedoopt zijt, hebt Christus aangedaan. Er is geen sprake van Jood of Griek, knecht of vrije, man of vrouw; gij zijt allen één in Christus Jezus. Zijt gij dan van Christus, dan zijt gij zaad van Abraham en naar de belofte erfgenamen.

Dit is nu ook zo'n echt paulinische tekst, geschreven over het geloof tegenover de werken, die nu eenvoudig te begrijpen is vanuit de vorige epistellezing. Wat daar gezegd is over de knecht, moet hier op de leerling toegepast worden; want die twee vergelijkingen voert Paulus aan om ons te leren wat de wet doet en waartoe zij dient. Daarom moeten wij ook opnieuw over de wet en haar werken spreken. Er zijn namelijk twee soorten werken: sommige die worden afgedwongen door straf of uitgelokt door voordeel en beloning, andere die vrijwillig, met plezier en spontaan gedaan worden, zonder vrees voor straf of zucht naar genot, maar uit louter welwillendheid en lust om het goede te doen. De eerste werken zijn die van de knecht en de leerling, de andere die van het kind en de vrije erfgenaam. Want een knaap die onder zijn tuchtmeester staat, doet niet wat hij zelf wil, maar moet uit vrees voor de roede doen wat zijn meester wil. En men kan niet te weten komen wat zijn beweegredenen zijn, omdat zijn meester boven hem staat. Wanneer hij echter vrij zou zijn, dan zou men kunnen zien, wat zijn beweegredenen zijn. Want dan zou hij zijn ware aard tonen en zijn eigen werk doen. Daarom zijn de werken die hij zo, in gevangenschap en onder bewaking moet doen, niet echt zijn eigen werken, maar veeleer die van de tuchtmeester, die ze hem onder druk afdwingt. Want wanneer de tuchtmeester niet boven hem zou staan, zou hij niet één van die werken doen, maar het tegenovergestelde. Met dit mooie, alledaagse voorbeeld zet Paulus de zaken van de wet, de vrije wil en de natuur zo helder uiteen, dat het niet helderder voorgesteld had kunnen worden, en een ieder op een eenvoudige manier hieruit de betekenis, het doel en het werk van de wet kan opmaken, evenals de kracht en de aard van de natuur. Want aan deze knaap zien wij twee dingen. Het eerste is, dat hij door die vrees en het toezicht van de tuchtmeester bewaard wordt voor veel kwaad, dat hij anders gedaan zou hebben; hij zou zich aan een vrij en losbandig leven hebben overgegeven. Het tweede is, dat hij in zijn hart de tuchtmeester, die zijn wil afremt,

steeds meer gaat haten. En dan staat het er met hem als volgt voor: hoe strenger hem het kwade uiterlijk verboden wordt, hoe weerspanniger hij in zijn hart tegenover de gebieder wordt. Zijn leven staat als het ware op een weegschaal: zoveel als de zonde uiterlijk afneemt, neemt zij innerlijk toe; gaat het ene weegschaaltje omhoog, dan gaat het andere naar beneden. Dat zien wij ook in het dagelijks leven: wanneer de knapen die het allerstrengst zijn opgevoed de vrijheid krijgen, dan worden ze veel erger dan degenen die niet zo streng zijn opgevoed. Met verboden en straffen kan men de natuur nauwelijks helpen. Daarvoor is veel meer nodig.

Zo doet ook geen enkel mens, zolang hij nog in de natuur, buiten de genade is, wat hij zelf wil; maar hij moet doen wat de wet, zijn tuchtmeester, wil. En daarom moet ook iedereen toegeven: als de hel en de straf van de wet er niet waren, zou niemand goed doen. Aangezien zulke werken dus niet uit de vrije wil van de mens voortkomen, zijn zij niet zijn eigen werken, maar die van de dwingende en drijvende wet. En daarom noemt de apostel zulke werken niet onze werken, maar werken der wet. Want wat wij niet met onze eigen wil doen, dat doen wij niet, maar degene door wie wij gedwongen worden. Wanneer bijvoorbeeld iemand met geweld mijn hand zou pakken en daarmee iemand zou doodslaan of een arme een aalmoes zou geven, dan zou dat niet mijn werk zijn, hoewel het mijn hand zou zijn die het deed, maar het werk van hem die mijn hand daartoe gedwongen heeft; daarom schaadt en baat mij dat werk helemaal niet. Zo maken ook de werken der wet niemand vroom, hoewel zij wel door ons gedaan worden. Want onze wil doet ze alleen maar uit vrees voor de straf van de wet. Zij zou het veel liever anders doen, daar waar de dwingende en dreigende wet niet boven ons staat. Daarom zijn het niet onze werken. Nu moet een ieder door zijn eigen werk zalig worden. Nog eens: wanneer iemand zulke werken niet uit vrees doet - zoals hij zelf misschien denkt -, dan doet hij ze toch vanwege de belofte en de verleiding van de wet. Dat is wel zo boosaardig en vals, en nog erger dan het eerste! Wanneer de hemel niet beloofd was en zij wisten dat ze alles voor niets moesten doen, dan deden ze het niet. Daarom zijn de werken nogmaals niet onze eigen werken, maar die van de wet en haar verleiding en prikkeling, door de toezegging van beloning. En deze werken zijn gevaarlijker en moeilijker te herkennen dan die, die veel fijnzinniger zijn en sterk lijken op de vrije, aangename en rechtschapen werken. Maar in het kruis worden zij herkend, wanneer men ze verwerpt en eist dat ze voor niets geschieden, zonder beloning na te streven, alleen tot eer van God en tot nut van de naaste. Daar ligt dan de natuur en kan niets. Zij zal ervaren, hoe zij geen eigen goede werken maar alleen vreemde werken en werken der wet doet, evenals een redeloos dier door slagen of omwille van zijn voer loopt en werkt. Hoeveel mensen denkt u dat er nog vrome lieden zouden blijven, die een eerbaar karakter hebben, wanneer schande, straf, hemel en hel hun niet voor ogen stonden? Er zou eenvoudigweg geen mens vroom blijven. Het wordt allemaal door vrees of genot in stand gehouden. Daarom is het ook allemaal vals en louter leugenwerk, zoals de Schrift zegt: "Alle mensen zijn leugenachtig en ijdel", Psalm 39,6.12; 116,11.

En die twee dingen zien wij bij alle mensen. Het eerste is, dat zij door de tuchtmeester, de wet, bewaard worden voor een schandelijk, brutaal, losbandig leven en ingetogen blijven door de tucht van zulke werken der wet, naar het uiterlijk in een eerbaar leven. Het andere is, dat zij inwendig, in het hart, de wet en haar straf oprecht gaan haten; en

hoe vijandiger zij worden, des te harder dringt de straf zich op. Wie staat niet vijandig tegenover dood en hel? Wat is dat echter anders dan een vijand van de wet zijn, die een dergelijke straf oplegt? Wat is echter een vijand van de wet zijn anders dan een vijand zijn van de gerechtigheid? En wat is een vijand van de gerechtigheid zijn anders dan een vijand van God zelf zijn? Ligt hierin niet opgesloten, dat wij niet alleen onrechtvaardig zijn, maar ook de gerechtigheid haten, de zonde liefhebben en vijanden van God zijn met ons hele hart, hoe netjes en eerbaar de uiterlijke persoon in de werken ook mag schitteren? God nu wil bemind worden met het gehele hart, zoals het gebod in Deuteronomium 6,5 luidt: "Gij zult God, uw HEERE, liefhebben met geheel uw hart", enz. Ook wil Hij, dat al onze goede werken onze eigen werken zijn en niet die van de tuchtmeester, van de wet, de dood, de hel of de hemel; dat wil zeggen, dat wij ze niet slechts uit vrees voor dood of hel, en ook niet om de hemel te verwerven, maar vanuit een vrije geest, uit verlangen naar en liefde voor de gerechtigheid doen. Want wie een goed werk doet uit vrees voor de dood of de hel, doet het niet tot eer van God, maar tot eer van de dood en de hel, en het is dan ook een werk van de dood en de hel; want die hebben het hem afhandig gemaakt; alleen ter wille van hen doet hij het, anders had hij het niet gedaan. Daarom blijft hij met al zulke werken ook een knecht en dienaar van de dood en de hel; blijft hij echter een dienaar van de dood en de hel, dan moet hij ook sterven en veroordeeld worden. En dan gebeurt met hem wat het spreekwoord zegt: "Wie voor de hel vreest, gaat erheen". En evenzo: "Sidderen helpt niet tegen de dood".

Nu zegt u: wat moet hiervan terecht komen? Wie kan dan zalig worden? Wie is vrij van een dergelijke vrees en siddering voor de dood en de hel? Wie doet zijn werk of leidt zijn goede leven zonder een dergelijke vrees? Mijn antwoord is: heeft zo iemand God dan wel lief, als hij een dusdanige vrees voor en haat tegen Gods wet en zijn gerechtigheid bij zich draagt? Waar is nu de natuur? Waar is de vrije wil? En toch wilt u niet geloven hoe nodig de genade van God is, toch wilt u niet aannemen dat de aard van alle mensen zondig, vals en leugenachtig is, toch kan men u er niet van overtuigen, dat werken niet vroom maken. Maar hier ziet u nu, waartoe de wet nodig en goed is, en wat God daarmee voor heeft. Namelijk die twee dingen: het eerste is, dat Hij ons onder de tucht houdt en ons in uiterlijke zin tot een eerbare levenswijze drijft, zodat wij met elkaar kunnen leven en de een de ander niet opvreet, zoals zou gebeuren wanneer er geen wet, geen vrees en geen straf zou zijn, zoals lang geleden het geval was onder bepaalde heidenen. Want om dezelfde reden wilde God het wereldlijke zwaard in het Nieuwe Testament niet opheffen. Ja, hij bevestigt het zelfs, hoewel Hij het zelf niet wil gebruiken en het voor de zijnen ook niet nodig is, maar opdat het brutale, wilde leven geweerd zou kunnen worden en de mensen vredig met elkaar zouden kunnen leven, zich zouden kunnen voeden en vermeerderen; anders zou heel het land een woestijn worden, vol moordenaars en rovers, en geen vrouw of 'kind zou ongeschonden blijven. Maar door het zwaard en zijn wet worden zij bewaard en tot een stil, rustig en eerbaar leven gedreven; en toch worden zij daardoor niet vroom, het hart wordt er niet beter van. Slechts wordt de hand gestuurd en gebonden; de werken of de gerechtigheid zijn niet die van henzelf, maar die van het zwaard, dat hen die dingen afdwingt en door zijn straf en vrees in hen werkt. Zo dringt en dwingt ook Gods wet ons om veel kwaad na te laten uit vrees voor de dood en de hel, en bewaart zij ons als een tuchtmeester in een geestelijk eerbaar leven. Maar daarmee is niemand vroom voor God; het hart blijft

tegenover de tuchtmeester vijandig, het haat zijn straf en zou veel liever vrij zijn. Het tweede is, dat de mens door de wet gaat inzien, hoe vals en onoprecht zijn hart is, hoe ver hij nog van God verwijderd is, hoe weinig de natuur voorstelt, zodat hij zijn eerbare leven veracht en inziet dat het niets te betekenen heeft in het licht van de vervulling van de wet; en zo wordt hij vernederd, kruipt naar het kruis, zucht om Christus en smacht naar zijn genade, vertwijfelt geheel aan zichzelf en verwacht al zijn troost van Christus, die hem dan een andere geest geeft die zijn hart verandert, zodat hij dood en hel nooit meer vreest, leven en hemel nooit meer nastreeft, de wet zonder bijbedoelingen en vrijwillig op waarde gaat schatten en verder leeft met een goed en vast geweten in leven en in sterven, al zou het hem de hel, de hemel of alle dingen kosten. Want zo spreekt Paulus in Hebreeënen 2,15 dat Christus ons verlost heeft, omdat wij door vrees voor de dood ons leven lang aan de dienstbaarheid gebonden waren. En daarmee betuigt hij duidelijk genoeg, dat wij zonder vrees voor de dood moeten zijn, en dat allen die in doodsangst leven, slaven zijn en nooit zalig worden. Nu kan noch de natuur noch de wet ons van de angst verlossen, ja zij vermeederen beide die angst. Alleen Christus heeft ons daarvan verlost, en wanneer wij in Hem geloven, geeft hij de vrije, onverschrokken geest, die noch dood noch hel vreest, noch het leven noch de hemel liefheeft, maar vrij en gelukkig God dient.

Hieruit maken wij nu in de eerste plaats op hoe gevaarlijk die leerstukken zijn, die de mens door gebod en wet drijven tot de opvatting dat hij daardoor vroom zal worden. Want daarmee lokken zij hem slechts verder en verder van God weg, van Christus, ja ook van de wet en van alle gerechtigheid. Zij doen niets anders dan het geweten hoe langer hoe meer angstig, schuchter, moedeloos en berouwvol maken. Zij leren altijd maar om de dood en de hel te vrezen, totdat het hart louter vol is van de wanhoop, dat de mens zowel hier als daar een martelaar van de duivel moet zijn. In de tweede plaats zien wij, dat er een drievoudig gebruik van de wet is, of dat de mensen zich op drie manieren tegenover de wet opstellen: allereerst zijn er de mensen die de wet volledig prijsgeven en zich daartegenover vrijmoedig aan een vrij leven overgeven; voor hen is het, alsof er geen wet bestond. Dan zijn er de mensen die zich door de wet van zo'n losbandig leven onthouden en in een eerbaar leven bewaard worden; zij stellen zich dus uiterlijk onder de tucht, maar innerlijk staan zij vijandig tegenover de tuchtmeester; alles wat zij doen gebeurt uit vrees voor dood en hel. En daarom bewaren zij de wet slechts uiterlijk, ja de wet bewaart hén uiterlijk; innerlijk bewaren zij de wet niet en worden zij ook niet bewaard. In de derde plaats zijn er de mensen die de wet uitwendig en inwendig houden, dat wil zeggen: de tafelen van Mozes, uitwendig en inwendig door Gods vinger zelf geschreven. Zoals nu de eerstgenoemden uitwendig noch inwendig vroom zijn, zo is de tweede groep slechts uitwendig vroom maar in het hart niet. Maar deze laatsten zijn door en door goed. Daarvan zegt Paulus in 1 Timotheüs 1,8: "Wij weten dat de wet goed is voor wie haar rechtvaardig gebruikt". Wie gebruikt haar dan rechtvaardig? Zijn antwoord is: hij die weet, dat de wet niet aan de rechtvaardige, maar aan de onrechtvaardige gegeven is. Wat wordt daar gezegd? Niets anders dan: wie de wet rechtvaardig wil prediken, moet zich aan dit drievoudig onderscheid houden, zodat hij de derde categorie niet de wet predikt alsof zij daardoor vroom moeten worden, want dat zou misleiding zijn. Maar aan de eerste groep moet men haar juist wel zo prediken; voor hen is de wet gezet, opdat zij hun onbeschaamde leven nalaten en zich onder de

tuchtmeester laten bewaren. Maar daarmee is het nog niet genoeg, dat zij zo bewaard en door de wet behouden worden - zij moeten de wet ook opnieuw leren houden. Hier moet men nu nog meer en bovenop de wet ook het evangelie prediken, waarin de genade van Christus wordt gegeven om de wet te houden. Het is dus iets geheel anders: de wet bewaren of houden, en door de wet bewaard of behouden worden. De eersten houden de wet niet en worden niet behouden, de anderen worden behouden, de derden behouden [zelf].

Deze drie manieren om de wet te gebruiken zijn door Mozes aangeduid. In de eerste plaats toen hij de tafelen stukbrak (Ex. 32,19), toen de Joden het kalf aanbaden. Dat de tafelen gebroken werden en het volk niet bereikten, ziet op de eerste groep mensen, die de wet in het geheel niet aannemen en haar volledig breken. In de tweede plaats, toen hij de andere tafelen bracht, die het volk wel bereikten (Gen. 34,1vv., 30,33). Maar zijn aanblik was zo stralend dat Aäron en het volk van Israël de glans en de straling van zijn gezicht niet konden verdragen. Hij moest een bedekking voor zijn gezicht doen, als hij met hen wilde spreken; dat duidt die tweede groep mensen aan, die de wet aannemen maar slechts uiterlijk houden; innerlijk is zij hun te scherp en vrezen zij haar. Daarom vervaardigen de huichelaars een bedekking, zoals Paulus uitlegt in 2 Korinthiërs. 3,13ff., en dit is de onbeschaamdheid van hun werken en uiterlijke heiligheid, omdat zij de wet niet recht in de ogen willen zien en inzien dat een dergelijke gerechtigheid niets betekent. En dus blijft de bedekking over hun hart tot op de huidige dag, aldus Paulus. Daarom brengt Mozes het volk niet verder dan tot aan de Jordaan, verslaat hij slechts twee koningen, Sihon en Og, en verdeelde hij het land slechts aan een derde van de geslachten van Israël. Met dit alles wordt de helft, ja slechts het kleine stukje van de uiterlijke gerechtigheid aangeduid. En juist hier sterft Mozes in de woestijn van Moab. Verder kan de wet niet helpen. Daarna komt Jozua, en hij leidt het hele volk door de drooggevalle Jordaan het gehele land binnen. Daar is geen Mozes, geen wet, maar Jozua: Christus. Hij leidt het volk door het geloof en vervult alles wat door Mozes is geboden. En dit zijn degenen aan wie geen wet gegeven is, die, zoals Paulus zegt, niet door de werken, maar door de genade vroom worden, d.w.z.: die niet door de dwang van de wet het goede doen. Er is daar geen Mozes. Vanuit dit alles kan men Paulus in deze epistellezing gemakkelijk begrijpen. Laten we eens naar de tekst kijken.

Voordat het geloof kwam, werden wij onder de wet bewaard, vastgehouden met het oog op het geloof dat geopenbaard zou worden. Hij zegt niet: voordat het geloof kwam, waren we vroom en hielden we de wet, maar andersom: de wet hield ons, en wij waren daaronder besloten en werden bewaard, opdat wij niet vrijmoedig en vrijpostig zouden uitbreken om onze boosheid bot te vieren; evenwel staken wij daarmee nog niet vroom in ons vel. Toch was die opsluiting en bewaring niet erop gericht dat wij zo zouden blijven, maar het was gericht op het toekomstige geloof, dat ons daarvan bevrijdde, om niet het kwade te doen waarvoor de wet ons behoedde, maar om in vrijheid het goede te doen waartoe de wet ons dwong. Dat geloof moesten wij door die opsluiting leren begeren, en wij moesten onze tot het kwaad geneigde natuur leren erkennen. Want deze verlossing is geestelijk en verlost alleen het hart. Wanneer bijvoorbeeld een heerser u in een kerker gevangengezet zou hebben en u absoluut tegen uw zin daarin zou verkeren, dan zou men u ook op twee manieren daaruit kunnen bevrijden.

Allereerst lichamelijk, doordat de heerser de kerker zou verbreken, u lichamelijk vrij zou maken en u zou laten gaan waarheen u wilde. In de tweede plaats door u in de kerker goed te verzorgen en deze zo mooi, licht en ruim te maken en prachtig te versieren, dat er geen ander koninklijk vertrek of rijk zou zijn dat zo kostelijk was; dan zou uw gemoed breken en veranderen: voor geen geld ter wereld zou u die kerker willen verlaten, maar u zou smeken om de kerker in stand te houden en erin te mogen blijven. En dan zou de kerker geen kerker meer zijn, maar een paradijs. Zeg mij, welke verlossing zou hier de beste zijn? Is het niet zo dat deze geestelijke verlossing de beste is? Want bij de eerste verlossing zou u een arme bedelaar blijven als voorheen, maar hier zou u een bevrijd hart hebben en alles wat u maar zou willen. Kijk, zo heeft Christus ons geestelijk van de wet verlost; Hij heeft de wet niet verbroken en terzijde gesteld, maar ons hart, dat eerst niet graag onder de wet was, zo veranderd, zoveel goeds daaraan gedaan en de wet zo lieflijk gemaakt, dat het geen grotere vreugde meer kent dan in de wet, en niet graag zou willen dat er ook maar een tittel daarvan zou vergaan. Zoals nu hij die in de kerker zit het zichzelf daarin benauwd en moeilijk maakt door zijn onwil, zo staan ook wij vijandig tegenover de wet en verdriet het ons dat wij daardoor tegen onze wil voor het kwaad afgesloten en tot het goede gedwongen worden.

Zo heeft de apostel in deze woorden beide, de vrucht en het nut van de wet, fraai samengevat. Want als ik zou vragen: waartoe dient de wet?, dan antwoordt hij: de wet maakt wel niet vroom, maar vermeerdert de zonde en prikkelt de natuur met zijn geboden en verboden. Niettemin brengt zij twee vruchten voort. De eerste: zij sluit ons op en voorkomt dat wij een liederlijk leven gaan leiden en onszelf alle gelegenheid geven tot een openlijk schandelijk bestaan, zoals zij doen die onder de wet willen zijn zonder enige bewaring of beperking; het is derhalve veel beter dat er een wet is dan dat er geen wet is; wie zou anders voor een ander kunnen bestaan? Daarom zegt ook Paulus in Romeinen 13,3 dat het wereldlijke zwaard tot vrees is ingesteld, niet voor de goeden maar voor de overtreders. De tweede vrucht: die opsluiting is op het toekomstig geloof gericht, opdat de mens daardoor zijn slechtheid en onwil ten goede erkent, tot zichzelf komt en deemoedig zijn slechte natuur belijdt, zich beklaagt en Gods genade begeert, die hem niet van de wet ontslaat, waarvan hij wel ziet dat deze rechtvaardig, goed en heilig is, maar hem een ander hart geeft, dat die rechtvaardige, goede en heilige wet gaat liefhebben. Kijk, dat is het juiste begrip en beste gebruik van de wet; daarom is het ook nodig dat er een wet is, om de mens ertoe te brengen dat hij zelfkennis krijgt en naar Gods genade smacht. Maar hier tekent zich de strijd tussen de echte en valse heiligen af. De valse heiligen willen de wet slechts op de eerste wijze gebruiken, beelden zich in dat zij door deze opsluiting en bewaring reeds vroom zijn, willen hun slechte natuur daaruit niet leren inzien, werpen tegen dat de natuur van zichzelf goed is en de wet op een natuurlijke wijze heel goed lief kan hebben. De echte heiligen zeggen daar nee tegen, en het is ook niet waar. De ervaring van een ieder zegt iets anders en stemt met de Schrift van God overeen, en wie niet leugenachtig of huichelachtig wil zijn, moet toegeven, dat hij van nature met Gods geboden niet veel op heeft, en nog minder met de straf op de zonde, de dood en de hel, die door de wet worden voorgehouden. Deze grote, ernstige, gruwelijke onreinheid van hun hart verontschuldigen en bedekken zij met de vijgenbladeren van hun wetswerken, zoals Adam en Eva hun schande bedekten. Maar door de bedekking werd het onder de huid niet beter. Zo wordt ook een mens niet

beter door te werken en zichzelf te rechtvaardigen, maar slechter. Vanwege deze onreinheid heeft Christus de synagogen verworpen en verwoest. Zo is het nu duidelijk, tot wie Paulus dit woord spreekt, namelijk tot de werkheiligen, die door de wet en haar werken vroom willen worden en het eerste gebruik van de wet voor de vroomheid voldoende vinden; daaruit ontstaat een volk, dat men de Absalomieten zou mogen noemen. Want evenals Absalom met zijn eigen hoofd aan een eikenboom tussen hemel en aarde bleef hangen (2 Sam. 18,9), zo hangen ook dezen tussen hemel en aarde; want door de opsluiting van de wet raken zij de aarde niet, d.w.z.: zij doen niet wat de boze natuur graag wil. Aan de andere kant: omdat de wet de natuur niet beter maakt, maar haar slechts aan haar trekt en haar prikkelt, zodat zij de wet gaat haten, zijn zij niet vroom en raken ook de hemel niet. Net als bij Zacharia, die twee vrouwen zag (Zach. 5,9), die een efa tussen hemel en aarde naar Babylonië droegen. En een vrouw zat in de efa, zij heette "impietas", ongeloof, oftewel goddeloosheid. Deze efa is het volk met een heiligheid die zweeft tussen openlijke slechtheid en echte heiligheid. Daarom zit in die efa de "impietas", het ongeloof. De twee vrouwen, die de efa tussen hemel en aarde droegen, zijn de vrees en het streven naar beloning. Want al hun werken doen zij hetzij uit vrees, hetzij uit zucht naar beloning. Deze twee dingen, heffen haar op, dragen haar en houden haar vast in hun heiligheid vast. Daarom zegt hij ook: De twee vrouwen hadden vleugels als van een gier of een havik. "Vleugel" betekent in de Schrift: mondelinge prediking, omdat het woord vliegt en snel voortgaat. Nu gaat al deze heilige prediking slechts over vrees en loon; zij willen de mensen slechts met verschrikkingen en verlokkingen vroom maken en maken het alleen maar erger, omdat zij de wet vanwege haar verschrikkingen alleen maar meer gaan haten en vanwege haar verlokkingen zichzelf en hun eigen belang nog liever willen bevoordelen dan voorheen. Daarom zijn het ook vleugels van haviken of gieren, die de kuikens opvreten en alleen maar zielen ombrengen. Maar de echte heiligen blijven niet tussen hemel en aarde zweven, zij horen ook wel de verschrikkingen en verlokkingen van de wet, maar zij geven zich er rekenschap van, hoezeer zij die verschrikking en verlokking hoger achten dan de wet, en daarom zien zij in, hoe zij ten diepste niet rein noch rechtschapen zijn, zij vallen neer, komen ervoor uit en roepen: Genade, genade, Heere God! Tot deze mensen komt dan Christus en brengt hen de echte vrijheid door zijn Geest, zodat zij geheel hemels worden. Kijk, dat heet: onder de wet bewaard en opsloten zijn met het oog op het toekomstige geloof. Daarom zijn niet alleen de Joden zo opgesloten geweest, maar ook diegenen die zich in vroeger tijden, voorafgaand aan het geloof, door werk, wet, dreiging, vrees, verdienste of om andere redenen hebben geoefend om vroom te worden. Als het niet op het geloof gericht wordt of het geloof er uiteindelijk niet bij komt en hen bekend wordt, kan het alleen maar erger met hen worden en zullen zij uiteindelijk tot vertwijfeling of tot ongeneeslijke onbeschaamdheid vervallen, zodat zij nooit meer te helpen zijn. Zo gevaarlijk is het voor wie de wet niet goed gebruikt, om door die wet tot het geloof te komen.

Daarom is de wet onze tuchtmeester geweest tot op Christus, opdat wij door het geloof gerechtvaardigd zouden worden. Ziedaar, er is gezegd: niemand zal door de wét en haar werken rechtvaardig worden. Want als wij door de wet rechtvaardig zouden worden, zou het geloof niet nodig zijn. En dan zou het ook onjuist zijn, dat Paulus hier zegt: "Door het geloof worden wij rechtvaardig". Evenwel sluiten zij elkaar voor de rechtvaardiging

uit: het geloof en de werken. Schenkt u geloof aan de rechtvaardiging, dan moet u het aan de werken, de wet en de natuur ontnemen. Schenkt u geloof aan de werken, dan moet u het aan het geloof ontnemen. Het ene moet waar en het andere onwaar zijn, zij kunnen niet tegelijk waar zijn. Daarom moet de wet geen andere kracht of geen ander vermogen hebben dan dat zij zondaars maakt of zondaars zondaars laat blijven. Wat niet rechtvaardigt, dat maakt vrijwel zeker tot zondaars of laat zondaars zondaars blijven. Verder: omdat echter de wet met zonden en zondaren van doen heeft, moet zij bij hen toch iets meer doen dan slechts zondaren zondaar laten blijven. Wat zou dat voor een werking zijn, als de wet datgene wat zij aantreft zo zou laten? Welnu, wat kan zij dan doen, wanneer zij niet rechtvaardigt, niet verbetert en ook niet zo laat, zoals het is? Het moet een wonderwerk zijn, niet rechtvaardigen noch laten blijven zoals het is! Daarom volgt noodzakelijkerwijs, dat zij de zonden groter maakt, zoals Paulus in Romeinen 5,20 zegt: "De wet is er bij gekomen, opdat de zonde zou toenemen". Dat klopt, zoals ook gezegd is: Daarom, omdat zij opsluit en de hand en het publieke leven tegenhoudt, verwekt in het hart slechts grotere haat en onwil tegen zich, zoals ook een knaap tegenover zijn tuchtmeester steeds onwilliger wordt, naarmate hij harder door hem gestraft of zijn wil door hem verboden wordt; en deze haat en onwil zijn niets anders dan een vermeerdering van zijn kwade wil, die hem verboden wordt. En hij zou niet in opstand gekomen zijn, als aan diezelfde wil geen tegenstand geboden was. Vóór de wet zondigen de mens en de boze natuur eenvoudigweg voor zichzelf en denken niet aan de wet. Wanneer echter de wet komt en tegenstand biedt en dreigt, dan wordt de natuur allereerst boos en onwillig tegenover de wet; zij begint niet alleen de zonde lief te hebben maar ook de gerechtigheid te haten. Kijk, dat is wat de wet doet met de zondaar en de zonden; en dat is wat Paulus bedoelt als hij zegt dat de zonden door de wet vermeerderd worden - laat staan dat iemand daardoor rechtvaardig zou moeten worden. Maar zalig is, wie dat begrijpt en erkent; want de werkheiligen begrijpen dat helemaal niet; zij achten de natuur nog niet zo slecht en haten ook de wet niet zozeer, vinden daarin juist veel goeds. Daarom begrijpen zij van Paulus, die nooit op een andere wijze over de wet spreekt, ook niet één letter. En als wij eerlijk willen zijn, dan ervaren wij het in ons eigen hart net zo.

Hij zegt ook: "tot Christus" of "tot op Christus" staat de wet onder de tuchtmeester, opdat niemand een ander geloof aanneemt dan het geloof in Christus. De wet dringt aan op het zaad van Abraham, Christus, in wie alle heiligen vanaf het allereerste begin geloofd hebben, zoals in de vorige epistellezing is gezegd. Daarom baat het de Joden en de Turken niet, dat zij in een God geloven die hemel en aarde geschapen heeft. Wie niet in Christus gelooft, gelooft ook niet in God. En al zou het zo zijn, dat Christus geen god was (wat onmogelijk is), dan nog geloofden zij die niet in Christus geloofden niet in God. Want God heeft in Abrahams zaad zijn genade toegezegd. Dit zaad nu is Christus; Joden, Turken en de gehele wereld geven dit toe. Wie dus Christus niet gelooft, gelooft ook de belofte van God niet, die hemel en aarde geschapen heeft. Aangezien geen andere god een belofte aan Abraham gedaan heeft en in geen andere naam van Abrahams zaad de zegen en het geloof zijn uitgegaan en in de gehele wereld gepredikt dan alleen in die van Christus, daarom is er buiten Christus geen zegen noch rechtvaardiging, niet alleen vanwege de wet, maar ook vanwege alle andere geloof. God wil zijn belofte, aan Abraham gedaan, houden; aan hem heeft Hij de zegen voor de gehele wereld

toegezegd, in zijn nageslacht, en van niemand anders. Daarom zal Hij niet aan een ieder afzonderlijk zijn nieuwe geloof bevestigen, zijn belofte laten liggen of herroepen. Daarom rechtvaardigt het geloof van Christus, zoals Paulus zegt in Romeinen 10,4: "Christus is het einde van de wet, tot gerechtigheid voor allen die in Hem geloven". Wat betekent dat? Niets anders dan: allen die in Christus geloven, worden door het geloof rechtvaardig en ontvangen Zijn Geest en genade. Daarmee komt er een einde aan de wet, zodat hij nooit meer onder de wet staat, hetgeen ook de uiteindelijke betekenis van de wet is, zoals hierna volgt: Nu echter het geloof gekomen is, zijn wij niet meer onder de tuchtmeester.

Hoewel uit het voorafgaande genoegzaam duidelijk geworden is wat de woorden "onder de wet of tuchtmeester staan" betekenen, maar die leer en woorden geheel in onbruik zijn geraakt, kan men daarover niet genoeg spreken. "Onder de tuchtmeester of de wet staan" betekent kort gezegd: een huichelaar zijn, veel goede werken doen en toch niet vroom zijn, een goed leven leiden en nooit gerechtvaardigd worden, altijd onderwijzen en preken en nooit iets leren of begrijpen. Dat is de reden waarom allen die zo zijn, het goede niet doen uit vrije wil en met liefde, en evenmin zonder vrees en zucht naar beloning: Daarom zijn zij knechten, door de wet voortgedreven, blijft de wet altijd hun overheerser en drijver, en blijven zij altijd haar schuldigen en onderdanen. Want de wet eist een vrije, vrolijke, onbekommerde wil; die hebben zij niet en kunnen zij vanuit zichzelf ook niet hebben; alleen het geloof in Christus geeft die. Waar zij is, daar houdt de wet op te eisen en heeft "genoeg", voor haar is er genoeg gebeurd, zij is vervuld. De leerling kan nu, wat hij had moeten kunnen, en wat de tuchtmeester van hem eist om te weten. Daarom laat hij hem nu gaan, eist niets meer van hem en is niet meer zijn tuchtmeester, maar zijn goede vriend en metgezel. Zo verlost het geloof ons niet lichamelijk van de wet, zodat wij de ene kant opgaan en de wet de andere en onze wegen zo scheiden dat wij nooit meer onder haar staan, maar zo, dat door ons aan haar eis voldaan is. Wij kunnen en hebben nu, wat zij wilde dat wij zouden weten en hebben, namelijk de Heilige Geest, die er voor zorgt dat wij haar liefhebben. Want zij wilde niet gedaan worden, had aan onze werken ook nooit genoeg; zij wilde bemind worden en met liefde verzadigd worden. Zonder liefde wilde zij ons niet loslaten en geen betaling aannemen, en zo moesten wij met al onze werken liefdeloos bij haar in het krijt blijven staan; en ons geweten had bij haar geen vrede, zij strafte ons altijd als zondaren en overtreders en dreigde met de dood en de hel. Totdat Christus kwam en ons zijn Heilige Geest gaf, die in het evangelie gepredikt werd. Toen kwamen wij los van de wet, zodat zij nooit meer eist, nooit meer straft, het geweten met rust laat, nooit meer schrik aanjaagt met dood en hel, en onze toegenegen vriend en metgezel is geworden. Zoals nu de tuchtmeester de knaap niet toestaat om te sterven of ergens anders heen te trekken, maar de knaap geestelijk anders geworden is en kan doen wat de vader via de tuchtmeester wilde dat hij deed, zo staat ook de wet bij ons niet toe dat zij ophoudt te bestaan of wordt afgedaan, maar in geestelijke zin laat zij ons met rust, omdat wij anders geworden zijn en bezitten wat God wilde dat wij door zijn wet zouden bezitten. Daarom heb ik gezegd, dat dit beeld van de knaap en de tuchtmeester een mooie, eenvoudige tekening is om de wet en de genade in ons goed te begrijpen. Want het eerste gebruik van de wet, dat zij opsluit en uiterlijk vroom maakt, is zo diep ingesleten en door alle leraren en boeken in praktijk gebracht - daarbij ook nog volgens de natuur -

dat het zeer ingewikkeld en moeilijk wordt om ook dit tweede gebruik van de wet te begrijpen: dat zij innerlijk de zonden vermeerdert. Daarom mag ik dit graag met een weegschaal vergelijken, waarvan het ene schaalte leeg en het andere verzwaard is. Wanneer de wet dan uiterlijk vroom maakt, dan vermeerdert zij inwendig de zonden en legt er inwendig net zoveel haat en onwil op, als zij er uiterlijk af haalt aan werken en meer van die dingen, zodat, zoals Paulus zegt in Romeinen 7,13: "Ultra modum peccans peccatum per legem", de zonde door toedoen van de wet uitermate slecht wordt en veel te veel zondigt, etc., hetgeen de ervaring van een ieder ook moet toegeven.

Want gij zijt kinderen van God door het geloof in Christus Jezus. Wat onder de wet is en met tegenzin werkzaam is, is alles slaaf, zoals in de vorige epistellezing gezegd is; wat echter in het geloof en van harte werkzaam is, is alles kind; want zij hebben door Christus Gods Geest verworven. De apostel haalt echter Christus aan, en duidt op dát geloof, dat in Jezus Christus gelooft en blijft, omdat geen ander geloof genoegzaam en goed is, op welke manier men ook in God mag geloven. Er zijn er onder de nieuwe hoogleraren die zeggen, dat de vergeving der zonden en de rechtvaardiging der genade volledig vastliggen in de goddelijke imputatie, dat wil zeggen: in zijn toerekening, zodat het genoeg zou zijn dat hij, aan wie God de zonden toerekent of niet toerekent, daardoor van zijn zonden gerechtvaardigd of niet gerechtvaardigd is, zoals zij denken dat Psalm 32,2 en Romeinen 4,8 luiden, waar de dichter zegt: "Zalig is de mens, wie God zijn zonden niet toerekent". Als dit waar zou zijn, zou het hele Nieuwe Testament niets betekenen en tevergeefs zijn, en zou Christus dwaas en zonder enig nut gearbeid hebben, door voor de zonden te lijden. Ook God zelf zou daarmee dan louter toneel en goochelarij bedreven hebben zonder enige reden. Hij had dan immers zonder het lijden van Christus de zonden wel kunnen vergeven en niet toerekenen, en zo had ook wel een ander geloof dan dat in Christus rechtvaardig en zalig kunnen maken. Het geloof namelijk dat aan hem, die zich op die genadige barmhartigheid van God verlaat, zijn zonden niet worden toegerekend. Tegenover dit gruwelijke, verschrikkelijke onbegrip en deze dwaling heeft apostel de gewoonte om het geloof altijd op Jezus Christus te betrekken en Jezus Christus zo vaak te noemen, dat het wel een wonder mag heten, wanneer hij dat niet vanwege een dringende reden gedaan zou hebben, want in de brieven van Paulus is het om het andere woord (zoals men zegt) "Jezus Christus". En deze heidense meesters hebben Hem voor ons schandelijk uitgewist en verzwegen met hun gruwelijke, duivelse en misleidende dromen. Daarom weten ook onze hooggeleerde heren in de hogescholen nu niet meer wie Christus is of waartoe Hij nodig en nuttig is, en wat de betekenis van het evangelie en het Nieuwe Testament is. Zij denken dat Christus slechts een Mozes is, dat wil zeggen een leraar, die daarin wetten en geboden geeft hoe men vroom moet zijn en goed moet leven. Vervolgens komen zij met de vrije wil en de natuurlijke werken aanzetten en willen zichzelf daarmee voor de genade klaar en geschikt maken, om eenvoudigweg de hemel te bestormen. Waar dan God zijn genade aan zulke harde werkers geeft, die zich door hun eigen ijver voorbereiden, daar moet Christus wel een vogelverschrikker blijven. Wat hebben zij van Hem nodig, wanneer zij de genade op hun eigen naam en handelen kunnen verwerven? Dit leren zij niet alleen openlijk, maar zij verdedigen het ook met alle macht in pauselijke bullen en veroordelen de weerleggingen als de hoogste, ergste ketterij. Daarom heb ik gewaarschuwd en waarschuw ik nog iedereen, opdat hij weet hoe de paus, samen met

de hogescholen, Christus en het hele Nieuwe Testament verder uit de wereld verwijderd heeft dan de Joden of de Turken gedaan hebben. Daarom is de paus de ware antichrist, en zijn de hogescholen herbergen en bordelen van de duivel zelf. Wat moet Christus, als ik Gods genade door mijn eigen natuurlijke voorbereiding verwerven kan? Of wat wil ik nog meer hebben, wanneer ik de genade heb?

Laten wij ons daarom voor dit duivelse vergif hoeden en Christus, de troostende Heiland, niet uit het oog verliezen. Voor alles moet het hier om Christus gaan. Het is waar, wat Psalm 32,2 en wat Paulus in Romeinen 4,8 zegt: Hij is zalig, wie God zijn zonde niet toerekent. Maar daarmee bedoelt Paulus, dat alleen de gelovigen in Christus deze goddelijke toerekening ten deel valt, niet de vrije wil of de natuur op grond van haar werken; want hij wijst op Abraham, aan wie zijn geloof tot rechtvaardiging werd gerekend, omdat hij de goddelijke belofte van zijn zaad geloofde. Hoewel ons nu onze zonden uit louter genade door God niet worden toegerekend, heeft Hij dat evenwel zo niet willen doen, dan alleen wanneer eerst aan zijn wet en zijn gerechtigheid overvloedig genoegdoening zou geschieden. Die genadige toerekening van zijn gerechtigheid moest eerst voor ons afgekocht en verworven worden. Omdat dat ons niet mogelijk was, heeft Hij voor ons er Eén in onze plaats gesteld, die alle straf, die wij verdiend hadden, op zich nam, voor ons de wet vervulde en zo het goddelijk gericht van ons afwendde en zijn toorn verzoende. Zo wordt ons weliswaar de genade om niet gegeven, zodat zij ons niets kost, maar zij heeft iemand anders ter wille van ons veel gekost en is met een onbetaalbare, oneindige schat verworven, namelijk door de Zoon van God zelf. Daarom is het voor alle dingen nodig dat wij Hem hebben, die dat voor ons gedaan heeft, en is het ook onmogelijk de genade te verkrijgen dan alleen door Hem. Kijk, daarom is er vanaf Adam tot Abraham niemand zalig geworden dan alleen door het geloof in het zaad van de vrouw, die de kop van de slang zou vermorzelen, en na Abraham niemand dan alleen door het geloof in het zaad van Abraham; en dus kan er niemand zalig worden dan alleen door het geloof in datzelfde zaad van Abraham, dat nu gekomen is. O, het werkt niets uit, dat u zonder deze Middelaar tot God wilt komen door uzelf, met de werken van uw ijver, zoals de Joden, Turken en papisten leren. Wie wil u eerst met God verzoenen? Christus zegt in Johannes 14,6: "Niemand komt tot de Vader dan alleen door Mij". De Egyptenaren wilden in de dure tijd ook tot koning Farao zelf komen en hun beklag doen. Maar hij wees ze af en sprak: "Ga naar Jozef en wat hij u zegt, doe dat" (Genesis 41,55). Zo hoort ook God niemand en helpt ook niemand tot de zaligheid, tenzij wij allen tot Christus komen. Hij is aangesteld als Heer over alles, en bij Hem staat de troon der genade; die heeft Hij voor ons verworven. Daarom is het een verloren zaak om haar ergens anders te zoeken. Ja, als wij zonder zonde waren, zoals Adam voor de val, dan hadden wij Christus niet nodig en konden door onszelf voor God komen. Maar in de dure tijd na de val moeten wij een Jozef hebben die zonder zonde is en toch ons zondaren en behoeftigen, die tot Hem komen en Hem begeren, opneemt.

Daaruit volgt, dat de papisten niet anders van de natuur spreken en geloven dan alsof zij nog onveranderd dezelfde was als voor de val in Adam. Zij geloven niet, dat zij door de zonden volledig verdorven en God vijandig geworden is. Want God haat de zonden; en daarom is de zonde Gods vijand, zoals Paulus leert in Romeinen 5,12vv. en 8,2vv. Zo geloven zij zeker niet wat Mozes over de val van Adam schrijft in Genesis 3,1vv., of

houden die val voor scherts, die in de natuur niets uitgewerkt heeft en haar niet zondig gemaakt en aan Gods toorn onderworpen heeft. Aangezien zij dan nu Mozes niet geloven, Christus niet nodig hebben en zo het Nieuwe en het Oude Testament verwerpen en de gehele levende Schrift veroordelen, is hun omgekeerd door God recht gedaan, doordat zij leerlingen geworden zijn van die dode, vervloekte heiden Aristoteles en van het kleine kamertje van de duivel, die dat met pauselijke wetten en menselijke leerstellingen zo vol slempt, dat het verder en verder stroomt en de hele wereld ernaar stinkt en dichtslibt. Zij blijven evenwel altijd in de duisternis, omdat zij zich zonder dat geloof in Christus aan God opdringen met hun gebeden, vasten, missen, studeren en preken. En om het even of zij Christus noemen en belijden, toch is hun oordeel niet anders, dan dat God hun eigenlijk ten overvloede zo'n Heer gegeven heeft, om in Hem God gehoorzaam te zijn en Hem als Heer te hebben, omdat ook zonder die heerschappij van Christus de vrije wil door het natuurlijke vlees de genade van God best zou kunnen verkrijgen. Wat hun betreft is het rijk van Christus voor hen onnodig en louter willekeur van God, die Hem op die manier als heerser wil hebben zoals ook een ander koninkrijk, waaraan men onderdaan is, een heerser heeft, niet omdat het tot zaligheid nodig is, aangezien men ook zonder zo'n rijke man wel zalig kan worden, maar omdat het Gods wil en gebod is, deze koning gehoorzaam te zijn. En zo is Christus bij hen in het diepst van hun hart niet een Zaligmaker, maar meer een tiran en een gevangenisbewaarder; de natuur heeft Hem niet nodig om genade te verkrijgen, maar wordt door Hem alleen maar meer bezwaard, omdat zij nu niet alleen God, zoals voorheen, maar ook Christus tot Heer heeft en zijn geboden houden moet. Veel lieden hebben vroeger verkondigd, dat ten tijde van de antichrist alle ketterij in een grote menigte zou samenkomen en de gehele wereld zou vernietigen. Onder de paus en de Turken grijpt dat tegenwoordig overal om zich heen; want dat Christus met de gehele Schrift zo verworpen en afgewezen wordt dat slechts zijn naam is overgebleven, kan men eenvoudig bewijzen, omdat tegenwoordig alle ketterijen, alle dwalingen en alle duisterheden regeren, die er ooit geweest zijn van het begin der wereld af, zodat ik al vaak vreesde, dat alle mensen nu veroordeeld zouden worden, uitgezonderd zij die in de wieg sterven, terwijl niemand de wrede toorn van God over ons erkent, beweent of beklagt.

Kijk, dat is de oorzaak en de noodzaak, waarom Paulus het geloof altijd op Christus betreft. Hij is met vooruitziende blik op die giftige leer bedacht geweest, die zich aanmatigt om zonder Christus met God om te gaan, alsof God en onze natuur goede vrienden van elkaar zouden zijn, alsof de gerechtigheid de zonde zou kunnen liefhebben en zou kunnen voldoen aan wat de zonde wilde. Laten wij daarom, lieve vrienden, wijs zijn en Christus op de juiste wijze kennen. En dat is: dat wij vóór alle dingen naar het evangelie moeten luisteren en op die manier in Christus moeten geloven, niet alleen om zijmentwil, omdat Hij een heerser is, maar omdat Hij de man is die in de plaats van onze zondige natuur getreden is, alle toorn van God, die wij met al onze werken verdiend hadden, op zich geladen en overwonnen heeft, en dat alles niet voor zichzelf gehouden, maar ons ten geschenke gegeven heeft, zodat allen die zo in Hem geloven en dit van Hem aannemen, zonder twijfel door Hem van dezelfde toorn van God verlost en in genade aangenomen worden. Daaruit leren wij, hoe absoluut noodzakelijk en belangrijk Christus voor ons is, en dat het een door de duivel zelf bedachte leugen is, dat een mens vanuit zijn natuurlijke vermogens zoveel zou kunnen doen dat hem de genade van God

gegeven zou worden. Want als de natuur genade kan verwerven, is Christus niet nodig als plaatsbekleder en middelaar. Is Hij echter nodig, dan kan de natuur niets anders dan alleen ongenade verwerven. Dat gaat niet samen: zelf middelaar zijn en Christus tot middelaar hebben.

Want gij allen, die in Christus Jezus gedoopt zijt, hebt Christus aangedaan.

Hoe ordelijk gaat de apostel te werk! Nu het geloof gekomen is, zijn wij niet meer onder de tuchtmeester. Waarom niet? "Want gij zijt allen Gods kinderen door het geloof in Jezus Christus". Hoe gaat dat echter in z'n werk, dat wij kinderen van God worden? "Gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt Christus aangedaan". Christus is het Kind van God; daarom moet wie zich met Gods Kind bekleedt, ook Gods kind zijn, want hij is bekleed met het goddelijk kindschap. Dat maakt zonder twijfel tot een kind. Is hij dan een kind, dan staat hij niet meer onder de wet; daaronder staan slechts knechten, en als er al een kind onder de wet staat, zoals onder de tuchtmeester, dan is het toch als een knecht, zolang hij daaronder staat, zoals de tekst bij Paulus vervolgt en in de vorige lezing gehoord is. Wat betekent echter "Christus aandoen"? De ongelovigen hebben hier snel geantwoord dat het betekent Christus navolgen en aan zijn voorbeeld gelijkvormig worden. Maar zo zou ik ook Petrus, Paulus en alle heiligen kunnen aandoen en zou van Christus niets bijzonders gezegd zijn. Daarom laten wij hier het geloof aan het woord, dat door Paulus met dit woord "aandoen" zo prachtig beschreven wordt. Het is duidelijk, dat zij die gedoopt worden Christus nog nooit hebben nagevolgd, maar in de doop met hun navolging van Christus beginnen. Daarom moet Christus van tevoren aangedaan worden, voordat men Hem volgt. En moet dus "Christus aandoen" iets geheel anders betekenen dan het voorbeeld van Christus volgen. Het is een geestelijk aandoen in het geweten en gaat zo in z'n werk, dat de ziel Christus en al zijn gerechtigheid als haar eigen goederen aanneemt, zich daarop verlaat en erop vertrouwt, alsof zij dat zelf gedaan en verdiend had, op dezelfde manier als een mens zijn kleding pleegt aan te nemen; dit aannemen is: in geestelijke zin aandoen. Dat is de aard en natuur van het ware geloof. Wis en waarachtig is Christus ons zo gegeven, dat al zijn gerechtigheid, en daarbij alles wat Hij heeft en is, voor ons staat als was het van onszelf. En wie dit gelooft, aan hem gebeurt het ook zo, zoals Paulus in Romeinen 8,32 zegt: "Hij heeft zijn eigen Zoon voor ons gegeven, hoe zou Hij ons dan met Hem ook niet alle dingen geven?". En evenzo in 1 Korinthiërs 1,30: "Christus is ons van God geworden tot gerechtigheid, wijsheid, heiligheid en verlossing". Kijk, wie zo in Christus gelooft, doet Hem aan. Daarom is het geloof zo'n groot ding, omdat het de mens zalig en rechtvaardig maakt; want het brengt hem alle goederen van Christus, waarmee het geweten zich troost en waarop het zich verlaat. Daardoor moet het dan wel vrolijk worden met het oog op Christus, en van harte bereid zijn om al het goede te doen en al het kwade te mijden. Het vreest niet meer voor dood en hel, noch voor alle kwaad. Het is meer dan rijkelijk met Christus bekleed. Dat betekent het, dat aan de wet genoeg gedaan is en wij niet meer onder haar staan. Want samen met die kleding komt de Heilige Geest in de ziel, en staat daar ineens een geheel ander mens. Daar gaat de ziel gekleed in het kindschap van God; en daarom moet zij een kind zijn.

Kijk, op die manier kan men voor God geen heilige aandoen; want een ieder heeft het voor zichzelf nodig om Christus aan te doen en is niet in staat anderen kleding te geven.

Na dit kleden en aandoen volgt dan het voorbeeld en de navolging; dan doet de mens ook op zijn beurt aan de naaste, zoals Christus aan hem gedaan heeft; hij geeft hem en doet voor hem al het goede dat hij heeft en waartoe hij in staat is, hij laat zich bekleden en kleedt zijn naaste met wat hij heeft. Maar het kleed waarmee hij zelf in Christus bekleed is, kan hij hem niet geven; want niemand kan zijn geloof afleggen ten behoeve van een ander of hem hetzelfde geloof geven. Het is hem wel mogelijk om voor hem te bidden, dat hij ook op dezelfde manier met Christus bekleed mag worden, maar een ieder moet voor zichzelf geloven en alleen Christus moet ons bekleden, met zichzelf. Wie nu dit geloof, dat Christus met al zijn weldaden de zijne is, niet heeft, die gelooft nog niet echt, is ook geen christen en zijn hart wordt ook niet vrolijk of welwillend; want alleen dit geloof maakt tot een christen, maakt vrolijk, welwillend, zeker, zalig en tot een kind van God. Daar moet de Heilige Geest wonen. O, wat een mooi bont, kostbaar kleed is dat, waaraan zo overdadig veel edele sieraden en kleinoden hangen van alle deugden, van genade, wijsheid, waarheid, gerechtigheid en alles wat in Christus is, dat Paulus ervan zegt: "Ik dank God voor zijn onuitsprekelijke gave" (2 Kor. 9,15), en Petrus in 2 Petrus 1,4 spreekt: "Door Christus zijn ons grote en kostbare goederen gegeven". Dat is de bonte lijfrok van Jozef, die zijn vader Jakob met voorbijgaan van de andere kinderen voor hem maakte; want alleen Christus is vol van genade en waarheid. Evenzo is het het kostbare gewaad van de hogepriester Aäron, waarin hij God dient. Daarover zou veel te zeggen zijn. Want Paulus wijst ons met dit woord ook op die geschiedenissen. Omgekeerd: zoals wij Christus aandoen en het zijne aannemen, zo doet ook Hij ons aan en neemt Hij ons aan met alles wat van ons is, alsof het van Hemzelf was. Nu vindt Hij in ons niets dat goed is, maar enkel zonden. Die neemt Hij op zich en verdrijft ze van ons als van zijn heerlijke kleed. Daartoe bidt Hij voor ons en brengt Hij ze voor God, opdat zij niet eeuwig gestraft worden, zoals Paulus zegt in Romeinen 8,24: "Christus, die voor ons bemiddelt bij God". En Psalm 41,5 zegt: "Ik heb gezegd: HERE God, ontferm U over mij, genees mijn ziel, want ik heb tegen U gezondigd". En Psalm 69,6: "HERE God, U kent mijn dwaasheid en mijn zonde is voor U niet verborgen". Dit alles wordt tot ons persoonlijk gezegd; daarom legt Paulus in Romeinen 15,3 dezelfde Psalm 69,10 uit en vertelt hij, hoe Christus onze zonden gedragen en ons niet veracht heeft, zijn heiligheid tegenover ons ten goede gedacht heeft, zoals geschreven staat: "De lasteringen van hen die U lasterden, zijn op Mij neergekomen". Dat Hij nu ons kleed is, en voor ons als zijn kleed een Middelaar, horen wij wel graag, maar wanneer Hij zijn kleed wil reinigen, ondergaan wij dat met tegenzin. Willen wij zijn kleed zijn, dan moeten wij voorwaar toelaten dat Hij het reinigt; Hij kan en wil niet in een onrein kleed lopen. Ten tijde van de martelaren, toen Hij het kleed opnieuw had aangetrokken, toen louterde Hij het flink door dood en velerlei lijden; daar zat Hij, zoals Maleachi 3,3 zegt, en louterde de kindertjes en was als een walkmolenaar, die weefsel reinigt. Daarom is het een goed teken, wanneer Hij daar waar zijn kleed is, veel lijden brengt en dit ook niet vermindert; met al dit lijden reinigt Hij het. Doet Hij dat echter niet, dan is daar zijn kleed niet.

Er is geen sprake van Jood of Griek, knecht of vrije, man of vrouw; gij zijt allen één in Christus Jezus. Het is duidelijk genoeg, dat Paulus niet bedoelt dat er geen Jood, Griek, vrouw is in de natuur en naar de lichamelijke persoon, maar in datgene waarover hij spreekt. Waarover spreekt hij dan? Niet over het lichaam of over de natuur, maar over het geloof, de rechtvaardiging, Christus, hoe wij in Hem door het geloof kinderen van

God worden; dit alles heeft plaats in de ziel en in het geweten, niet door vlees en bloed, niet door handen en voeten, maar door het Woord en het evangelie. In deze kwestie is er geen onderscheid tussen welke personen dan ook. Alles gaat voor iedereen op gelijke wijze op, of u nu Jood, heiden, knecht, vrije, man of vrouw bent. Voor het oog van de mensen en in het lichamenlijk bestaan heeft de Jood weliswaar een andere wet en levenswijze dan de Griek, de knecht een andere dan de vrije, de man een andere dan de vrouw. De Jood is besneden, de heiden onbesneden, de man draagt zijn haar los, de vrouw draagt een sluier; daarbij moet ieders eigen levenswijze ook dienstbaar zijn aan God, en geldt het gezegde: "Zoveel landen, zoveel zeden". Zulke gewoonten echter en alles wat uiterlijk en niet het geloof is, dat maakt niet rechtvaardig of vroom voor God; het belemmert de rechtvaardiging ook niet, want het geloof kan in en bij al deze gewoonten, personen, zeden en verschillen hetzelfde blijven, zonder enig onderscheid. Waar echter het onheil tussenbeide komt dat de mens zich aan zulke gewoonten vastklampt en daaraan krampachtig vasthoudt als aan datgene waardoor hij vroom en rechtvaardig wil en moet worden, zijn ziel daarmee wil helpen, de zonden af te leggen en zaligheid te verwerven, daar wordt alles verdraaid, Christus verloochend, daar is God verloren en daarbij het geloof en het evangelie. Daar regeren de werken en de wet weer, daar is het geweten al misleid, dat het denkt dat wanneer het die gewoonten niet naleeft, het voor eeuwig verloren zou zijn, waar het die echter naleeft, daardoor zalig zou kunnen worden. Dat is de schadelijkste dwaling op aarde, en daartegen verzet de apostel zich zo hevig. Want bij die waan en in een dergelijk geweten kan het christelijk geloof onmogelijk verblijven; want die mens wil en kan door geen enkel ding in hemel en op aarde rechtvaardig en zalig worden dan alleen in Christus. Alle anderen manieren, wetten, werken, zeden en personen heeft hij slechts nodig om zijn lichaam op aarde te oefenen en zijn naaste te dienen. Wat missen de Joden dan, dat zij niet zalig worden? Paulus geeft in Romeinen 9,30-32 het antwoord: zij willen zich vanuit de werken en niet vanuit het geloof omhoog werken, zij willen dat de hemel alleen voor Joden geldt, terwijl God wil dat zij slechts voor christenen geldt, hetzij Joden of heidenen, mannen of vrouwen. Zij menen dat zij, als ze de wet houden, zalig worden; zo niet, dan worden zij veroordeeld. Maar God meent daartegenover: "Wie in Christus gelooft, die wordt zalig; wie niet gelooft, die zal veroordeeld worden", Markus in het laatste hoofdstuk. Daarbij komt, dat niemand zonder geloof de wet kan houden, zoals hierboven gezegd is en Paulus ook betuigt in Galaten 6,13, waar hij schrijft: "Zij die zich laten besnijden, houden zelf nog geen stukje van de wet". Waarom niet? Er is geen sprake van een gewillig houden, maar slechts van de verschrikking en verlokking van de wet. Omdat zij nu dus menen dat zij Joden moeten zijn en niet anders dan als Joden met de wet moeten omgaan en zich zo met hun geweten vastklampen aan het Jood-zijn en aan de wetten, moeten zij wel voor eeuwig te gronde gaan. Want het staat vast: er is geen sprake van Jood of heiden, zoals Paulus hier zegt, maar alleen van Christus en de christen. Wanneer zij nu eerst tot geloof in Christus zouden komen, en daarna Joden zouden blijven zoals zij wilden, zich zouden laten besnijden of dat zouden nalaten, hun wet zouden houden zoals zij wilden, mits zij zich maar niet aanmatigden daardoor vroom en zalig te worden, maar alleen door de genade van Christus, zoals ook voor al hun vaders en aartsvaders gold, dan zou dat voor hen geen enkel gevaar opleveren, zoals Petrus zegt in Handelingen 15,10. Maar dat doen ze niet. Ze houden zó vast aan de werken, verschrikkingen en verlokkingen van de wet, dat ze al degenen die hun iets anders

zeggen en over het geloof preken meteen veroordelen en vervolgen. Om dezelfde reden hebben ook hun voorvaderen alle profeten vervolgd en gedood. Naderhand zeiden ze, dat ze ter wille van God en zijn wet de verleiders van het volk en lasteraars van de wet en de eredienst hadden verdelgd, zoals Mozes hun gezegd had.

Laten wij hierbij echter ook onze eigen Joden betrekken, die de zaak nog veel ernstiger en ongerijmder maken. Die eerste Joden hadden in elk geval nog de schijn, dat Gods wet hen bond. Onze Joden, de paus met zijn papisten, drijven ons op met louter menselijke wetten en hun eigen uitvindingen, geven hoog op van de edele deugd gehoorzaamheid, waarbuiten niemand zalig zou kunnen worden en waardoor iedereen zalig zou worden, betrekken die gehoorzaamheid echter niet op Gods gebod, maar op hun eigen wetjes en bedenkeltjes. Kijk naar hun levenswijze en u zult zonder twijfel ontdekken dat zij niet door het geloof als christen, maar door hun werken en wetten, als Kartuziers, predikheren, Barrevoeters, Augustijnen, Benedictijnen, domheren, vicarissen enz. denken vroom en zalig te worden. Ook geven zij zelf toe, dat zij zo'n orde of ambt aannemen als de juiste weg om vroom en zalig te worden. Het is dus duidelijk hoezeer hun geweten aan de werken en niet aan de genade van Christus hangt. En of zij nu de woorden van Paulus lezen, dat er geen sprake is van Jood of Griek enz., toch zeggen zij nog: is er geen Jood of Griek, dan is er nochtans de Kartuizer, Barrevoeter, predikheer, Benedictijn, Augustijn, deze man met zijn ambt. Heeft men het echter over het geloof in Christus, dan zeggen zij: "Wij weten wel, dat wij in Christus moeten geloven". Maar dat zij alleen door Hem zalig en vroom moeten worden, dat geloven zij niet en zij werpen tegen: "Waarom waren dan goede werken nodig? Op die manier zouden zulke orden en ambten er voor niets zijn. Jij wilt de goede werken en de godsdienst verwoesten, eruit, eruit met die vervloekte ketter, brand, brand, brand hier, kettters, kettters, kettters!! Zouden de heilige Franciscus, Dominicus, Benedictus, Augustinus, Bernhardus en Antonius dan zo gedwaald hebben? Wat denk je wel? Waar haal je dat duivelse geloof vandaan?" Kijk, is het niet waar dat onze heiligen en Joden zo optreden? Wat moeten wij nu met hen doen? Wij moeten doen wat Paulus met de Galaten deed (1,8). Hij riep twee maal: "Zelfs wanneer een engel uit de hemel of wij zelf u iets anders zouden prediken dan u gehoord hebt, dan is het vervloekt!" Zo zeggen ook wij: onze prediking en de grond van ons geloof is deze, dat de rechtvaardiging en de zaligheid alleen bestaan door het geloof, zonder de wet en de werken. Wanneer de wereld uit louter Kartuziers zou bestaan en iets anders zou leren, dan zou dat vervloekt zijn. Wanneer de gehele wereld uit louter Barrevoeters, predikheren, Augustijners en Benedictijnen zou bestaan en iets anders zou leren, dan zou dat vervloekt zijn. Zeg mij verder: wanneer de ene wereld alleen uit de heilige Augustinus zou bestaan, de andere alleen uit de heilige Franciscus, de derde alleen uit de heilige Dominicus, de vierde alleen uit de heilige Benedictus, de vijfde alleen uit de heilige Antonius, de zesde alleen uit de heilige Paulus, de zevende alleen uit de engel Gabriël, wat zou er dan met hem gebeuren? Zouden zij iets anders leren, dan zou dat vervloekt zijn. Maar ook dan staat het Woord van God vast en is alleen Christus blijvend; wat wilt u nog meer?

Christus heeft in Mattheüs 24,24-26 over deze sekten gezegd: "Vele valse christenen en valse profeten zullen opstaan, die zullen zeggen: Kijk, kijk, kijk, daar is Christus; u moet hen niet geloven. Zij zullen tekenen doen, zodat zij ook de uitverkorenen (als dat

mogelijk zou zijn) verleiden". Twee redenen hebben mij er lange tijd van weerhouden om deze uitspraak over sekten en orden te begrijpen. De eerste is, dat er daarvan zo veel zijn en de wereld er vol van is. Als er maar weinig van geweest waren, had ik mij niet zo lang laten ophouden. Ik dacht: "God laat toch niet zoveel mensen dwalen", en zag niet dat de tekst duidelijk zegt: daarvan zullen er zoveel zijn, dat ook de uitverkorenen, die maar klein in getal zijn, met hen zouden kunnen gaan dwalen. De tweede reden is, dat er onder hen heilige mensen waren als Benedictus, Bernhardus, Augustinus, Franciscus, Dominicus en vele van hun volgelingen. Toen dacht ik, dat het toch niet verkeerd kon zijn. En ik zag niet, dat Christus zegt: de uitverkorenen zullen van het pad afglijden en door dwaling worden aangevochten, maar daarin niet blijven. Gideon (Richt. 8,27) was een groot man in het geloof, waarin hij ook grote dingen deed; toch werd hij verleid om een efod, dat wil zeggen: een bijzondere godsdienst en levenswijze in te stellen, waardoor er daarna veel leed geschiedde en zijn gehele geslacht werd verdelgd, zoals de Schrift daarover zelf zegt. Zou het dan een wonder zijn als Benedictus, Franciscus of Dominicus gedwaald hadden? Wie kan ons de zekerheid geven dat zij daarin niet gedwaald hebben? Het is mogelijk, dat hier gebeurt wat over het algemeen in alle heiligenlegenden gebeurt, dat de mensen aan de goede aard en rechte weg van de lieve heilige voorbijgaan, en slechts letten op de dingen waarover zij als mens gestruikeld zijn. Dan wordt hun zwakheid ter sprake gebracht in plaats van hun kracht, en wordt hun kracht weggedrukt; want iedereen is geneigd om de zwaksten en geringsten te volgen, ja de slechtsten en niet de besten.

Maar wanneer zij hun rangen en standen vrijwillig zouden bekleden, niet in de overtuiging daardoor vroom en zalig te worden maar alleen om hun lichaam te oefenen en de naaste te dienen, tot eer van God, en het vroom en zalig worden aan het geloof alleen overlieten, dan zou het alles te verdragen en voor hen niet schadelijk zijn, hoewel niet zonder ergernis voor de eenvoudige menigte die van hen leert, zodat men denkt dat een dergelijke levenswijze de juiste weg is en vervolgens aanstoot neemt aan het geloof, als het al niet volledig bezwijkt. Want het geloof is een teer, edel ding dat gemakkelijk wordt misleid, vooral met zulke schitterende, schoonschijnende werken en gebaren. Nu bestaat er geen twijfel over, dat de heilige vaders met hun leerlingen hun stand in vrijheid en zuiverheid, ja met vermeerdering van hun geloof hebben opgehouden, anders waren zij voorzeker niet heilig geweest. Maar deze blinde menigte loopt hen na en volgt hen na, legt de pit terzijde en behoudt slechts de schil, doet haar werken en vergeet haar geloof, en wil zich er evengoed op beroemen en laten zien, dat zij de stand, de orde en het voorbeeld van de heilige vaders navolgt, hoewel men daarvan niet meer dan een schaduw vertoont en het een echte apenmenigte is: ze doen alles na wat ze zien, blijven evenwel apen, die niets in christelijke vrijheid doen. Dat bewijzen ze hiermee, dat ze zeggen: zou ik niet door mijn stand, orde en werk vroom of zalig worden? Als het alleen van het geloof afhing, dat iedereen heeft, wat zoek ik dan in het klooster? Waarom ben ik een monnik geworden? Waarom ben ik dan een priester? Wat betekenen dan de missen en gebeden die ik opdraag? Dan was ik liever een leek gebleven. Hier ziet u uit hun woorden dat zij niet gelovig zijn en geen christenen; zij willen ook niet met alle christenen een eenheid vormen, zoals Paulus hier zegt, dat alle gedoopten Christus hebben aangedaan en allen één zijn in Christus, maar zij zoeken hun eigen, bijzondere wegen voor alle christenen; Christus is voor hen niet goed genoeg en

het is hun niet voldoende om Hem aan te doen en in Hem rechtvaardig en zalig te worden. Zo keren zij de uitspraak van Paulus om en zeggen: alle gedoopten zijn niet één in Christus, maar er is niet alleen sprake van Jood en Griek, maar ook van Kartuizers, Barrevoeters, predikheren, papen en dergelijke standen, en dat zijn ware wegen tot zaligheid. Zo zoeken zij de zaligheid en de vroomheid allereerst door hun levenswijze, die zij eerst vanuit de doop in het geloof zouden moeten hebben zoals ook andere christenen; zij vergeten hun christelijke leven en naam en nemen een menselijk bestaan en een menselijke naam daarvoor in de plaats aan. Nooit meer heten zij christen, maar zij heten Kartuizers, Benedictijnen, Barrevoeters enz.

Paulus spreekt hier over knechten en vrijen volgens het oude gebruik, dat vroeger in de Duitse landen ook gemeengoed was maar nu niet meer, dat de knechten lijfeigenen waren. Hun heren konden hen verkopen en met hen hetzelfde doen als met hun vee. Degenen die geen lijfeigenen waren, noemt hij de vrijen; tegenwoordig zou het kloostervolk wel knechten of lijfeigenen genoemd mogen worden, omdat het zich onder de mensen zo tot lijfeigene maakt. Terwijl God zou willen, dat zij zichzelf voor vrije mensen zouden houden en hun geestelijke levenswijze een vrijwillige gevangenschap zouden laten zijn, waarin zij niet vroom en niet zalig zouden worden, maar waarin zij de vroomheid en zaligheid, die zij door het geloof verkregen hebben, zouden oefenen. Welnu, zo weinig als het voor de zaligheid uitmaakt of u een man of een vrouw bent, zo weinig maakt het ook uit of u een Kartuizer of priester bent of wat uw levenswijze, werk, orde of stand in uiterlijke zin is. Dat u een vrouw bent, maakt u niet vroom of slecht, ook al doet u alle werken die in de vrouwelijke aard liggen, maar het geloof in Christus, dat boven uw vrouwzijn en vrouwelijke aard of werk uitgaat. Dat u een non bent, maakt u niet geestelijk, niet vroom en niet zalig, ook al houdt u zich aan alle regels, wetten en werken van de nonnenorde tot op een haar nauwkeurig, ja, ook al vervult u in uw eentje het werk en het leven van alle nonnen. Dat alles doet het geloof in Christus, dat niet weet van nonnen of monniken, leken of priesters, schoenlappers of kleermakers, niet van vasten en bidden, evenmin als van Joden en Grieken, mannen en vrouwen, lijfeigenen en vrijen, maar in alles en boven alles zonder elke vorm van onderscheid is van rangen of standen, personen, handelingen, werken, kleding, voedsel, dagen, plaatsen, handwerken, kortom: in geen van die dingen ligt de vroomheid en de zaligheid. Maar aan de andere kant: zij zouden wel aan de vroomheid en zaligheid mogen hangen, dat wil zeggen: zij zouden in Christus mogen geloven en in Hem allemaal samen één mogen worden, zoals ook uw uiterlijke verschijning veelsoortig is, zoals Paulus zegt: "Gij zijt allen één in Christus". Daarvan zingt Psalm 68,7: "God, die de eenzamen of hen die samen zijn, doet wonen in een huis". En Psalm 133,1: "Zie, hoe goed en liefelijk het is, dat de broeders in één huis tezamen wonen". Want het geloof is in allen hetzelfde en maakt de een even vroom als de ander. Dat doen de sekten en orden niet, integendeel: een ieder neemt een eigen levenswijze aan, en daarom zijn het dwaalwegen. En waar er in de kloosters geen prelaten zijn die dat leren, daar zou het veel beter zijn dat er geen steen van dat klooster overeind zou blijven. Want het zijn louter poorten tot de hel; het zou beter zijn eruit weg te lopen en het geloof elders te leren kennen dan er ook maar een uur in te verblijven. Men kan evengoed wel de kuisheid betrachten. O, die ontelbare valstrikken en ergernissen! Hoeveel edele zielen, die zo eenvoudig geholpen zouden kunnen worden, worden hier nog zo erbarmelijk gewurgd en verstikt! Wee, wee, wee de

pausen en de bisschoppen, aan wie opgedragen is deze menigte te leiden! Hier mag het woord van Christus opklinken uit Mattheüs 24,19: "Wee de zwangeren en de zogenden in die dagen!"

Hij zegt ook: "gij zijt één", alsof hij over één manspersoon spreekt; dat zegt hij tegen de menigte op deze manier: gij zijt niet velen, maar gij zijt één. En ook al zijn jullie naar uiterlijke verschijning met velen en verschillend van elkaar, niet allemaal van dezelfde stand of hetzelfde werk, - waarvan de vroomheid en zaligheid niet afhangen - toch zijn jullie innerlijk, daar waar zaligheid en vroomheid zich bevinden, één. Daarom is weliswaar voor het oog van de mensen de leek wel iemand anders dan de paap, een monnik iemand anders dan een non, een man iemand anders dan een vrouw, maar voor God is er geen verschil tussen een leek of een priester, een non of een monnik, een man of een vrouw, alles wordt bepaald door het geloof. Dat is de uitdrukking van de Schrift: "non est prosopolepsia", die de apostelen doorgaans gebruiken en die in onze taal luidt: "Er is geen aanzien des persoons". Daarin wordt het beeld uit Exodus 16,18 vervuld, toen de kinderen van Israël het hemels brood verzamelden, de een meer, de ander minder; en toen zij het daarna maten met de maat gomer - dat was de hoeveelheid die een ieder op een dag eten mocht - ontvingen zij allen evenveel, een ieder zijn gomer, en zoals de tekst zegt: "Wie veel hadden verzameld, ontvingen niet te veel, en wie weinig verzameld hadden, ontvingen niet te weinig". Dat zou ook tegenwoordig niet alleen met het geloof het geval moeten zijn, aangezien wij allen op gelijke wijze een Christus in een gomer geloof ontvangen, of iemand het evangelie nu vaker heeft gehoord dan een ander of niet, maar het zou ook in de liefde moeten gebeuren, dat alle christenen lijd en goed gemeenschappelijk zouden hebben, zoals de apostel dit beeld uitlegt in 2 Korinthiërs 8,15.14, dat, wie over heeft, diegene helpt die weinig of niets heeft, en wie te weinig heeft, zich optrekt aan hem die veel heeft en zo de lasten evenwichtig gedragen worden, zoals de apostelen het aanvankelijk deden. Want zoals Christus in het geloof met ons omgaat, door ons zijn liefde te betonen en zijn goederen over ons uit te storten en ons allen aan Hem gelijk maakt en Hij zich aan ons gelijk maakt, zo moeten wij met ons bezit ook met onze naaste handelen, als wij een christen willen zijn. En waar het geloof echt is, doet de christen dat zonder twijfel met een gewillig hart, omdat dan alle dingen één ding en alle christenen één mens vormen; en daar is dan de wet volledig vervuld. Doet hij het echter niet, dan is daar geen geloof en geen Christus aanwezig. Daarom is het eenvoudig in te zien, hoe het er in de gehele wereld met het geloof voorstaat en er geen christenen meer zijn, terwijl toch alle hoeken vol missen en godsdiensten zitten, d.w.z. vol met louter afgoderij.

Nu zegt u: "Op deze manier verstoort u alle kloosters en stichtingen en geeft u iedereen aanleiding eruit weg te lopen en zijn stand te verlaten". Dan is mijn antwoord: "Zoals u ziet, zijn het niet mijn woorden en is het niet mijn leer. Spreek met Paulus, ja, met Christus en met God daarover, waarom zij die instellingen en levenswijzen verwoesten". Er waren in het volk Israël ook zonderlingen, die volk van Baäl en Moloch genoemd werden, totdat stad en land van die eigenzinnige en zonderlinge godsdienst zo vol werden, dat Jeremia en Hosea zeiden: zij hebben evenveel altaren en goden opgericht als ze steden hebben, waarmee ze allen God willen dienen. Daarom liet God het land verwoesten. En de heilige koning Josia verzette zich daartegen (2 Koningen 23,1),

verscheurde en verbrak al die afgodendiensten, vreesde evenwel niet voor een pauselijke ban of voor het feit dat zij van hem zouden zeggen dat hij de eredienst verwoestte, zoals Rabsake de heilige koning Hizkia voor de voeten wierp met betrekking tot eenzelfde daad, 2 Koningen 18,22. Maar deze leer verwoest kloosters en instellingen niet, maar leert op een goede en christelijke wijze daarin te leven. Let op de woorden van Paulus, hoe hij naar beide zijden afweert en tegemoet komt, om ons op het juiste middenpad te houden! Hij zegt, dat er geen sprake is van Jood of heiden enz. Wanneer een Jood op grond van deze woorden zou zeggen: Als het Jood-zijn voor God niet geldt, welaan, dan wil ik het laten varen, een Griek worden en de tegenovergestelde identiteit aannemen; dan komt Paulus hem aan de andere kant tegemoet: Nee, zegt hij dan, hetzelfde geldt voor de Griek. Wil dan de Griek zeggen: Hé, dan zeg ik mijn Griek-zijn vaarwel en word een Jood, dan zegt Paulus: Nee, het geldt ook voor de Jood. Zegt de vrouw of de knecht: Ach, was ik maar een man of een vrije, terwijl er geen sprake is van een vrouwen een knecht, dan komt Paulus opnieuw naar voren en zegt: Nee, er is ook geen sprake van man of vrouw. Waar is dan wel sprake van? Wel, niet naar de ene of de andere kant, maar boven alle partijen uit, boven Joden, Grieken, knechten, vrijen, mannen en vrouwen uit is er sprake van het geloof en van Christus. Dat zijn aardse wegen; dit is een hemelse weg. Zo zegt hij ook in 1 Korinthiërs 7,18: "Is iemand als besnedene geroepen, dan moet hij dat niet ongedaan maken. Is iemand als onbesnedene geroepen, dan moet hij zich niet laten besnijden". Waarom is dat zo van betekenis, dat de Jood niet moet zeggen: Omdat mijn besnijdenis niet geldt, welaan, laat dan de onbesnedenheid gelden en laat ik daarin nu vroom worden. En dat omgekeerd de heiden niet moet zeggen: Omdat mijn onbesnedenheid niet geldt, en ik toch graag zalig wil worden, welaan dan, laat ik mij laten besnijden. Nee, zegt Paulus, geen van beide. En hij besluit als volgt: Besneden zijn betekent niets, en onbesneden zijn betekent niets, maar het houden van Gods geboden. Dat wil zoveel zeggen als: Geloof allereerst in Christus, binnen dat geloof worden Gods geboden gehouden, en wees eerst vroom en zalig, en besnijdt daarna of besnijdt niet, wees een Jood of een heiden, man of vrouw, knecht of vrije; doe wat u wilt, het is alles evenveel waard. Zo moet hier ook een non, priester of monnik niet zeggen: Als mijn levenswijze niets uitmaakt, welaan, dan laat ik die varen en word een leek. Nee, zegt Paulus, ook een leek zijn betekent niets. Omgekeerd zegt de leek: Och, was ik maar een priester, een monnik of non, want mijn lekenstand is een wereldse, onzalige stand! Nee, zegt Paulus, de monniken-, nonnen- en priesterstand betekent ook niets, is even werelds en onzalig als uw lekenstand. Wat is dan wel van betekenis? Om boven uzelf, boven leken, monniken, nonnen, geestelijken, boven een werelds geloof in Christus en de naaste uit te stijgen en te doen, zoals u gelooft dat Christus met u gedaan heeft! Dat is de enige, juiste weg om vroom en zalig te worden, er is geen andere.

Neem een alledaagse gelijkenis: Wanneer een jonge knaap het schoenlappershandwerk zou leren en hij zou bij zo'n zotte nar als meester terechtkomen, die hem zou leren hoe dat handwerk de weg is om vroom en zalig te worden, en de knaap zou hem geloven en het schoenlappershandwerk bedrijven in de veronderstelling dat hij daardoor zalig zou moeten worden en zonder dat schoenmaken niet zalig zou kunnen worden, en alle andere wegen, het geloof en de liefde, zou nalaten, wat zou u hier dan willen doen? Zou u zich niet over de knaap ontfermen? Zou u die meester niet haten en hem alle ongeluk

toewensen? Welnu, hoe wilt u de knaap helpen? Wilt u zeggen: Lieve jongen, schoenlappershandwerk doet het niet, schoenen komen in de hemel niet voor, je moet maar kleermaker worden? Zo zou u hem van de ene hel in de andere brengen, en net zo vroom zijn als die meester; zoals diegenen doen die een priester aanraden om monnik te worden, en een monnik om tot een andere, strengere orde over te gaan, en zo de zielen en gewetens van de ene braadpan in de andere werpen. U moet hem echter als volgt helpen: Lieve jongen, er is hier geen verschil tussen een schoenlapper en een kleermaker, maar je moet in Christus geloven en vervolgens met je naaste omgaan, zoals je gelooft dat Christus met jou is omgegaan. Blijf daarna gewoon schoenlapper of word kleermaker, wat je maar wilt. Kijk, dan hebt u de ziel verlost, dan wordt zijn geweten vrolijk en tevreden, is hij God en u dankbaar. Hij hoeft evenwel zijn handwerk niet na te laten, ja, mag het nu vrolijker en vrijer bedrijven dan tevoren. Want Christus maakt de hand niet los van het werk, de persoon niet van een orde, het lichaam niet van een stand, maar de ziel van de valse waan en het geweten van het valse geloof. Hij is een Verlosser voor de gewetens en een Bisschop voor de zielen, zoals Petrus zegt in 1 Petrus 2,25, en laat daarna de hand aan het werk, de persoon in de orde, het lichaam in de stand blijven. Doet u daarom, priester, monnik en non, nu hetzelfde: geloof die leraren niet die u leren dat uw stand een weg is om vroom en zalig te worden, het zijn louter blinde leidlieden, boden van de duivel en zielenmoordenaars, maar leer eerst dat in Christus geloven en uw naaste dienen de juiste weg is, en blijf vervolgens waar u bent.

Maar u zegt: Ja, maar ik ben geestelijke geworden vanuit de gedachte, dat ik in die stand vroom en zalig wilde worden, anders had ik daar niet eens naar gekeken, en ik denk, dat er onder duizend geestelijken niet één is, die vanuit een andere bedoeling geestelijke geworden is. En wanneer de mensen dat zouden weten, zou vast niemand meer geestelijke worden en zouden alle kloosters en stichtingen vanzelf verdwijnen, zodat niemand ze zou hoeven te verwoesten. Hierop antwoord ik: Denkt u dan soms ook, dat Christus dronken was of zich als een nar gedroeg, toen hij zei (Mattheüs 24,24) dat zulke valse christenen iedereen zouden verleiden, ook de uitverkorenen? En Petrus zegt in 2 Petrus 2,2 dat velen die vervloekte sekten zullen navolgen. Is het een wonder, dat Christus profeteert? Wilt u aan uw eigen opvatting meer geloof hechten dan aan zijn woorden? Past u daarom op: waar het in zo'n geestelijke stand niet op de wijze van het geloof en de liefde toegaat, daar zou ik niet slechts willen dat mijn leer aanleiding was om kloosters en stichtingen te verwoesten, maar dan zou ik willen dat ze al op een grote hoop in de as lagen. Kunt u uw geweten en ziel verlossen door deze leer en in de geestelijke stand zo leven, dat u niet denkt daardoor vroom en zalig te worden, maar slechts daarin uw geloof wilt oefenen boven uw lichaam en uw naaste wilt dienen, blijf er dan, u hoeft er niet uit weg te lopen. Kunt u dat echter niet en wil uw geweten gevangen blijven, dan is het beter dat u de monnikspij verscheurt, mis en gebed voor eeuwig vaarwel zegt en een varkenshoeder wordt; iets beters kan u niet overkomen. Want om ziel en geweten te verlossen, moet men zich door geen ding in hemel en op aarde laten weerhouden. Maakt men u uit voor een apostaat, een afvallige, een weggelopen monnik, verdraag dat dan en denk aan het woord van Christus in Mattheüs 7,3-5, waar hij die een balk in de ogen had diegene bestrafte die een klein splintertje in zijn oog had. U bent een apostaat van mensen, maar zij zijn apostaten van God, u loopt weg van de mensen om tot God te komen, zij lopen van God weg om tot zichzelf en tot

de mensen te komen. Maar pas op dat u zich niet met bedrog inlaat en die stand niet vanuit een oprechte reden verlaat; want de oude Adam rechtvaardigt zich maar al te graag en neemt een el, waar hem slechts een vingerlengte wordt toegestaan. Mensen kunt u misschien bedriegen, God zult u niet bedriegen. Verlaat u uw stand alleen om vrij te kunnen leven en van de orde los te komen en niet uitsluitend om de verlossing van uw geweten te zoeken, dan hebt u mij niet begrepen en heb ik u ook geen raad gegeven, dat moet u goed weten. U kunt best in een orde blijven en het geweten vrij houden volgens deze leer. Kijk naar de gelijkenis van de schoenlappersknaap, die ik u heb verteld. Bent u echter werkelijk zo zwak en kunt u het geweten op deze wijze niet vrij houden, dan is het maar beter om ver van die stand weg te zijn.

Kort samengevat: het is van tweeën één, u moet van uw opvatting afzien of de stand verlaten. Het geloof verdraagt zich niet met uw voornemen om door een leven in de geestelijke stand vroom en zalig te willen worden. Aangezien echter het geloof de geestelijke stand wel kan verdragen, is het beter om het voornemen te verlaten dan de stand; het mocht eens gebeuren dat het geweten later zo hard knaagt vanwege het verlaten van die stand (waar die opvatting nog niet dood is), dat de omstandigheden precies hetzelfde zijn als wanneer u in die stand gebleven was. Het is alleen om de kop van de slang te doen, om de mening. Als die dood zou zijn, zodat de mens zich niet meer zou inbeelden dat hij door werk en stand vroom en zalig wil en kan worden, dan zou alle gevaar en zorg voorbij zijn. Maar de slang heeft zo veel ijver in de kop, dat Christus ons leert om in ons hoofd net zo ijverig te zijn, want Hij zegt in Mattheüs 10,16: "Gij moet wijs zijn als de slangen en argeloos als de duiven". De slang zet zijn hele lijf in en alles wat hij heeft, om maar zijn hoofd te behouden, en daarin bestaat zijn leven. Zo moeten wij op ons hoofd, het geloof, letten, al het andere daarvoor inzetten, alles laten komen en laten gaan zoals het gaat; want daarin ligt ons leven, dat de boze geest met die schitterende orden en standen tracht te vertreden. Daartegenover: wanneer wij de kop van de slang vertreden, dat is die opvatting van het valse vertrouwen op de werken, dan is daarna het hele bestaan onschadelijk. Daarom noemt Christus de Farizeeën adderengebroid, omdat zij zo streng aan de werken en die opvatting vasthouden. Wanneer wij echter ons hoofd ook zo zouden bewaren als de slang en in ons bestaan zo slim zouden zijn als de kinderen der wereld in hun bestaan, dan zou de argeloosheid van de duiven als vanzelf volgen, omdat wij ons in uiterlijke zin geen werk, stand of levenswijze aanmatigen.

Toch ligt hier de grootste schuld niet bij Pilatus maar bij Kajafas, die Christus in de handen van Pilatus overleverde; dat wil zeggen: de paus, de bisschoppen en de doctoren in de hogescholen, die zulke dingen zouden moeten afweren als de herders - zij vreten zelf als wolven de schapen op. Zij zouden het geloof in stand moeten houden, maar verdelden het en laten niet alleen van die orden en standen in de wereld oprichten, maar stellen ze ook zelf in, bevestigen en prijzen die en leggen de kop van de slang op zijden kussentjes, geven hem melk en genoeg te vreten en te zuipen. Zij hebben twee woorden in de wereld gebracht en zo diep in alle harten gedreven, dat het voor het christelijk geloof niet meer mogelijk was daar te verblijven. Het ene is dit, dat de geestelijke stand een volmaakte stand is; daarmee hebben zij zo'n grote scheiding gemaakt tussen henzelf en de gewone christen, dat zij bijna alleen voor christen

aangezien worden en de anderen voor ongeschikte, afgewezen assepoesters gehouden worden. Daarmee hebben zij iedereen de mond gesnoerd, iedereen is toegesnel, wilde volmaakt zijn en verachtte de gewone stand als onbeduidend, tot zij zover kwamen dat zij meenden dat niemand vroom of zalig zou kunnen worden, dan alleen als geestelijke. Kijk, zo is het geloof te gronde gegaan en zijn de werken en de orden opgekomen, net alsof niet alleen de vroomheid en zaligheid, maar ook de volmaaktheid in hun macht lag, terwijl het toch allemaal afhankelijk is van het geloof, zowel het vroom zijn als het volmaakt zijn. O, wat een vaandel heeft de helse Satan daar opgericht; daar waar dat woord ingang heeft gevonden, daar heeft hij zonder twijfel de hoogste burcht van de christenheid bestegen! Zo gaat het blinde, doller volk voort, heeft het altijd over volmaaktheid maar begrijpt geen jota van wat vroom zijn, laat staan volmaakt zijn inhoudt, veronderstelt dat het met werken en standen van doen heeft. Bovendien hebben zij voor zichzelf evenwel een groot onderscheid aangebracht, dat de volmaaktheid en de staat der volmaaktheid twee verschillende dingen zijn. Een mens zou best in de staat der volmaaktheid kunnen zijn, en toch niet volmaakt, dat wil zeggen: hij kan een geestelijk persoon zijn en toch niet heilig, zoals zij over het algemeen allemaal in de stand der volmaaktheid staan, maar geen van alle volmaakt zijn. Ook hebben zij Thomas van Aquino, die leert dat het niet nodig is om volmaakt te zijn maar dat het genoeg is in de stand der volmaaktheid te staan en zich te herinneren dat men volmaakt moet worden. En zo is nu hun toepassing, dat men in de stand der volmaaktheid kan zijn en toch niet volmaakt; dat dit ook niet nodig is, maar dat men er slechts naar hoeft te streven. Blind, blind, blind, gek, gek, gek, dwaas, dwaas, dwaas en waanzinnig is het volk! Wie weet niet, dat een monnik een kap en een tonsuur kan dragen en evengoed onderhuids een schurk kan zijn? Hetzelfde geldt voor de stand der volmaaktheid die evengoed niet volmaakt is. Want de stand der volmaaktheid duidt slechts een monnikskap en tonsuur aan; laat ze gaan, die blinden, zegt Christus, ze zijn blind en leidlieden van blinden. Is Thomas heilig - wat ik betwijfel -, dan is hij dat op een wonderlijker manier geworden dan welke andere heilige ook, vanwege zijn slechte en giftige leer.

Het tweede woord is, dat zij het evangelie in twee delen verdeeld hebben: in "Consilia" en "Praecepta", raadgevingen en geboden. Christus heeft in het hele evangelie maar één raad gegeven, namelijk de kuisheid, die men ook in de lekenstand in praktijk kan brengen, als men die genade heeft. Maar zij hebben daarvan twaalf raadgevingen gemaakt en gaan met het evangelie om zoals zij zelf willen. Daarmee hebben zij de wereld nogmaals onderverdeeld en daarin scheiding gemaakt, zij hebben hun eigen leven onder de raadgevingen, dat van de leken onder de geboden gesteld, daarmee de indruk wekkend dat hun leven hoger is dan de geboden van God. Daardoor is het leven en het geloof van de gewone christen geworden als een bedorven, zuur bier. Toen heeft iedereen de ogen opengesperd, heeft de geboden veracht en is naar de raadgevingen overgelopen. En toen zij een heel eind van huis waren, vonden zij uiteindelijk menselijke voorschriften voor kleding, voedsel, zang, lezingen, kappen enz.; daarop is Gods gebod het geloof nagereisd en heeft beide verdelgd en doen vergeten, zodat nu voortaan "volmaakt zijn" en "volgens de raadgevingen leven" betekent een zwarte, witte, grijze of gekleurde kap opzetten, in de kerk jammeren, de kruin scheren, geen eieren, vlees en boter eten en toch het allerbeste eten en drinken, luie, goede dagen hebben. Kijk, dat

wilde Satan met deze twee woorden bereiken. Het eerste vernietigt het geloof en het gehele Nieuwe Testament met Christus, het tweede jaagt achter de geboden en het gehele Oude Testament aan met Mozes. Dat is het volk waarvan alle Schriften zeggen dat het aan het einde der wereld onder de antichrist zal regeren. Slechtere en giftiger woorden zijn er op aarde niet voorgekomen, die zo krachtig en snel de hele Schrift van God uit de wereld verdrijven, zodat men nu ook niet meer weet, wat gebod en wat evangelie is. Het evangelie geeft geen geboden, maar toont aan hoe onmogelijk de geboden zijn en leert het geloof in Christus, waardoor ze gehouden kunnen worden. Ik zou wensen dat alle kloosters met echte predikers van het geloof waren uitgerust of anders in de as zouden liggen. In dit bestaan is er geen middenweg, zoals bij de lekenstanden wel het geval is; want de leken doen hun lekenwerken niet in de veronderstelling daardoor vroom en zalig te worden. Maar dit volk kan zonder die veronderstelling niet leven of bestaan, het gaat in hun werken om waar of vals geloof, er is geen tussenweg. Welnu, dit moet voor nu genoeg zijn over de sekten; het is helaas zo diep ingesleten, dat het veel woorden kost, terwijl ik niet eens weet of het wel helpt om de heldere, inzicht gevende woorden van Paulus weer begrijpelijk te maken.

Zijt gij dan van Christus, zo zijt gij Abrahams zaad en naar de belofte erfgenamen. Waarom moet dat volgen, dat allen die Christus aandoen en van Hem zijn, ook Abrahams zaad en erfgenamen zijn? Wij zijn toch niet van joodse komaf? Dat allen die Christus aandoen door de doop en het geloof van Hem zijn en Hij ook weer van hen, is uit de bovenstaande tekst en uit de uitleg daarvan genoegzaam duidelijk geworden, ook dat zij allen in Christus één zijn en één met Hem, maar in geestelijke, niet in lichamelijke zin. Zo moeten zij ook alles zijn en hebben wat Christus is en heeft. Christus echter is Abrahams zaad, en zo moeten zij door Christus ook Abrahams geestelijke zaad zijn. Evenals zij Christus hebben, zijn zij ook zaad; zij hebben Hem echter niet in vlees en bloed maar geestelijk, in het geloof. Daarom zijn zij ook niet lichamenlijk, maar geestelijk Abrahams zaad. Hier moeten we echter opmerken, dat de apostel Abraham drieërlei erfgenamen geeft. In de eerste plaats zij die alleen lichamenlijk zijn kinderen zijn, alleen vlees en bloed van hem meebrengen; dat is louter een natuurlijke opvolging. Met hen heeft God niet méér te maken dan met andere heidenen, zoals Hij bewezen heeft met Ismaël, die de eerste zoon van Abrahams vlees en bloed was, maar in de Schrift niet onder Abrahams erfgenamen en kinderen wordt gerekend. Evenzo was ook Ezaü Izaäks natuurlijke zoon en Abrahams vlees en bloed. Daarna waren er velen van Israël, die allen Abrahams kinderen, vlees en bloed waren en evengoed in de woestijn gedood werden; sindsdien zijn er altijd velen geweest die veroordeeld werden, en nog altijd wordt het overgrote deel van de Joden veroordeeld. In de tweede plaats zij, die zowel lichamenlijk als geestelijk Abrahams kinderen zijn, die niet alleen vlees en bloed met zich meebrengen, maar ook de geest en het geloof van Abraham, zoals Izaäk, Jakob, de aartsvaders, profeten en alle zaligen in het volk Israël. Dat zijn de echte erfgenamen, waarmee God van doen heeft. Dit zaad heeft Hij uit Egypte geholpen, het land Kanaän binnen geleid en ontelbare weldaden betoont, zoals de Schrift laat zien. Ter wille van dit zaad heeft Hij het louter vleselijke zaad onder Zich geduld en hen tijdelijk dezelfde weldaden laten genieten. Zoals nu Abraham door het geloof in Christus hun geestelijk ~ader was, zo zijn zij ook zijn geestelijke kinderen geweest, bovenop de natuurlijke verwantschap. Onder dit zaad is Christus de belangrijkste, uit wie Abraham zelf en al

Abrahams nakomelingen, zijn broeders en mede-erfgenamen, gezegend werden. Dit is nu de tekst, waarin Hij van dit zaad zegt (Genesis 12,3 en 22,18): "In uw zaad zullen alle volken op aarde gezegend worden". Dat woord is in Christus vervuld; want zij zijn allen, samen met Christus en in Christus, en Christus met hen en in hen, één zaad; Christus is door God gezegend, zijn mede-erfgenamen zijn door Christus gezegend, de heidenen door de apostelen, en de Joden, die ook Zijn mede-erfgenamen zijn, in Christus.

In de derde plaats zij, die niet lichamelijk het vlees en bloed van Abraham meebrengen maar zijn geestelijke nalatenschap hebben, dat wil zeggen: het geloof van Abraham in Christus, zijn zaad. En dat zijn wij en alle heidenen die christen zijn in een oprecht geloof. Want evenals het ongeloof zo sterk is, dat het ook de natuurlijke kinderen, het vlees en bloed van Abrahams verwantschap afzondert, zodat zij in de Schrift niet meer Abrahams zaad en kinderen van God heten, zo is daartegenover het geloof nog zoveel machtiger, dat het ook diegenen tot Abrahams waarachtige zaad maakt die niet zijn vlees en bloed zijn, maar alleen uit de geestelijke nalatenschap het geloof van Abraham met zich meebrengen. Daarvan spreekt Paulus in Romeinen 4,16vv., en 9,7vv., evenzo ook in Galaten 3,6vv. Dit zaad werd aangeduid in de belofte, toen God tot Abraham zei: "In uw zaad zullen alle volken op aarde gezegend worden" (Genesis 12,3; 22,18). Wil die zegen tot de volken komen, dan moeten zij aan Abrahams zaad gelijk worden; want Abraham heeft, met zijn zaad, niets anders dan deze zelfde zegen. Wanneer dan de erfenis, het belangrijkste goed, de zegen, gemeenschappelijk is en dezelfde is voor Abraham, zijn erfgenamen en alle volken op aarde, dan moeten zij ook allen op gelijke wijze als Abrahams erfgenamen, zaad en kinderen aangemerkt worden, of zij nu wel of niet zijn vlees hebben, zodat de slotsom aldus is: Abraham heeft geen erfgenamen, dan alleen degenen die geloven; want dezen worden in de Schrift tot zijn zaad gerekend. Daarop doelt de belofte van God, die luidt: "Abrahams zaad zal gezegend zijn en anderen zegenen". Het moet alles gezegend zijn, wat Abrahams zaad en erfenis zal zijn, zoals de woorden van de belofte aantonen. Nu wordt niemand gezegend, tenzij hij gelooft. Wie niet gelooft, blijft onder de vloek, zodat Paulus in Romeinen 4,16; 9,8 en alhier dat zaad van Abraham wel het zaad van de belofte noemt, dat wil zeggen: niet het zaad van het vlees, maar van het geloof, zij die in de belofte vermeld worden, zoals hij zegt in Romeinen 9,8: "Niet de kinderen die zaad van het vlees zijn, zullen Gods kinderen zijn, maar zij die kinderen van de belofte zijn zullen tot het nageslacht gerekend worden". Daarmee stemt overeen wat in Johannes 1,13 staat: "... die niet uit bloed, noch uit de wil van het vlees, maar uit God geboren zijn". Nu ziet u wat de apostel bedoelt wanneer hij hier zegt: "Zijt gij echter van Christus, dan zijt gij zaad van Abraham en naar de belofte erfgenamen". Alsof hij wil zeggen: Gij zijt niet het natuurlijke zaad van Abraham, maar dat helpt u ook niet verder, zoals het ook niemand van de anderen helpt, maar gij zijt zijn beloofde zaad, waarbij de volmacht ook geheel en al ligt. Want Abraham heeft geen ander nageslacht dan alleen het beloofde, gezegende zaad; God geve het, of zij nu zijn vlees en bloed zijn of niet. Men moet "zaad van Abraham" naar de Schrift en niet naar de natuur opvatten. Nu let de Schrift niet op de natuur, neemt natuur en niet-natuur beide zonder onderscheid op, allen die gezegend worden en geloven. Hoewel God wel heeft voorzien, dat er zeker ook uit het natuurlijke zaad van Abraham gezegende kinderen zouden voortkomen, zij het niet vanwege de natuur maar vanwege de verkiezing uit genade.

Nu moet u de woorden "Abrahams zaad en erfgenamen" wel zo begrijpen, als hierboven in de vorige epistellezing gezegd is: tegen de werkheiligen, zodat de rechtvaardiging niet door werken verkregen wordt, maar er eerst moet zijn en alle werken moet doen. Want wat daar aan erfenis is, werkt niet om de erfenis of om loon uit de erfenis, maar bezit de erfenis reeds en beoefent die met zijn werken. Wie dus gelooft, is reeds vroom en rechtvaardig, zalig zelfs, zonder enig werk, uit genade begiftigd; wat hij vervolgens doet, zijn slechts werken die hem in dit erfgoed oefenen. Verder: wanneer u dan gelooft, moet u zich de erfenis bewust zijn en uzelf beschouwen als een kind van God, en daaraan zelf niet twijfelen. Twijfelt u daaraan, dan bent u ook geen kind noch een erfgenaam, en gelooft u vrijwel zeker niet echt. U moet daaraan immers niet twijfelen in leven en sterven. Wat is echter een christelijk bestaan anders dan een begin van het eeuwige leven? Wilt u zich echter voor Gods kind uitgeven en dit geloof belijden, dan zal Kajafas in grote vroomheid zijn kleed scheuren en over u uitroepen: "Blasphemavit", en alle anderen met hem: "Reus est mortis", "Wij hebben een wet, en naar die wet moet hij sterven, want hij heeft zichzelf Gods kind gemaakt. Kruisig hem, kruisig hem, hij is een ketter en verleider", enz. Laat het u gezegd zijn en voeg u ernaar, want het moet zo zijn.